

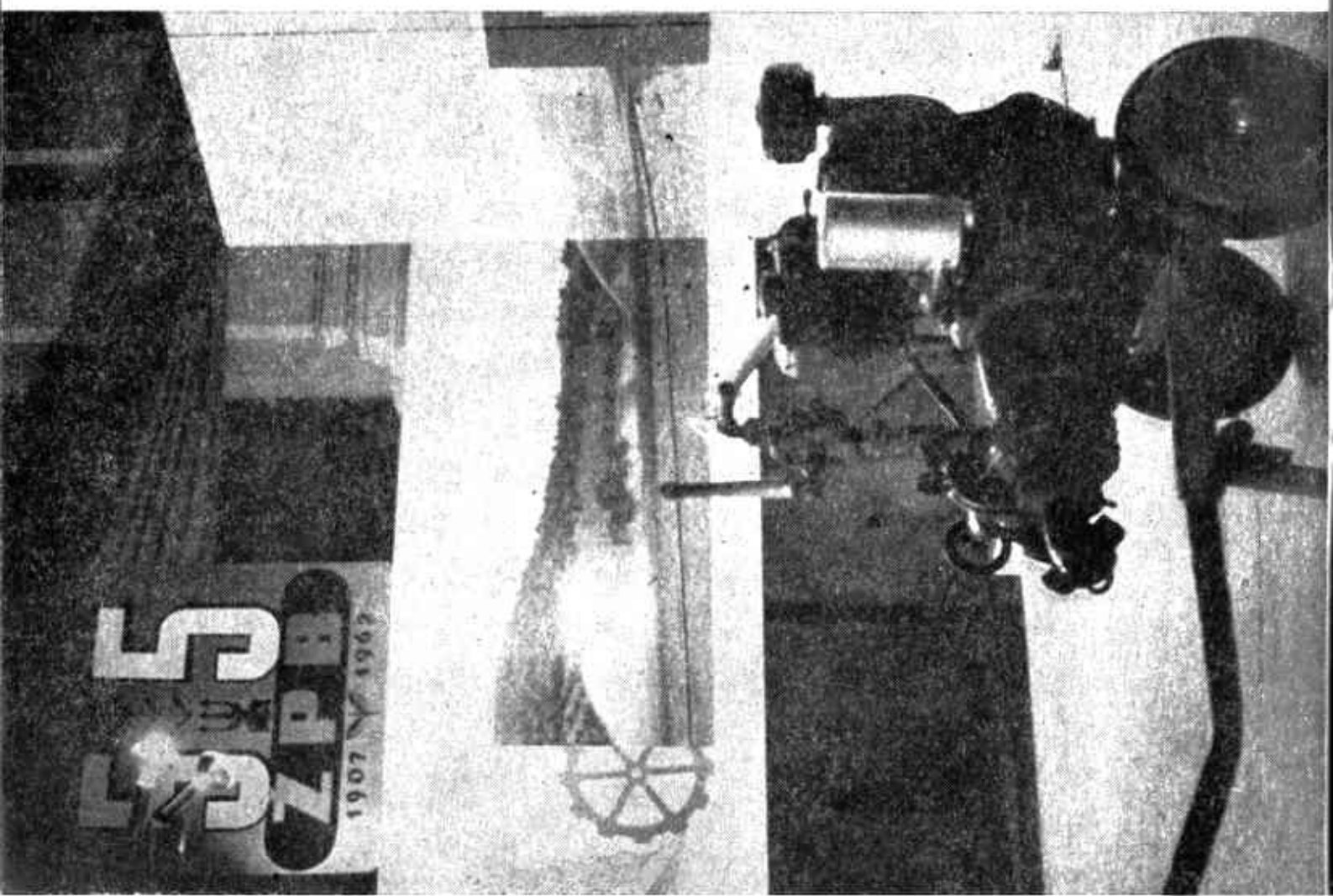
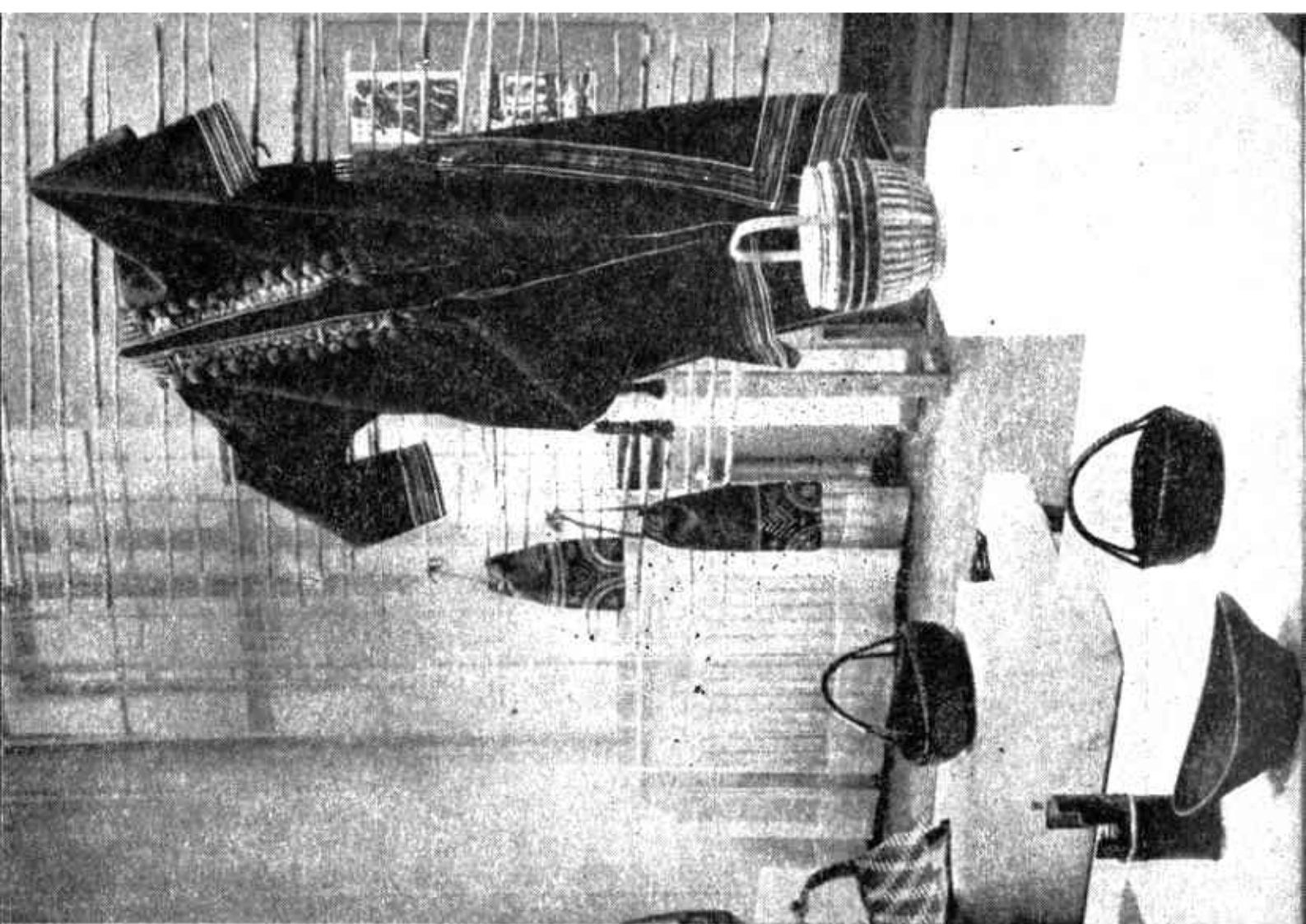
1962

ČÍSLO 106

zprávy

VLASTIVĚDNÉHO
ÚSTAVU
V OLOMOUCI

MINERÁLNÍ VODY MORAVY

(Revize literárních údajů)

V letech 1947—1956 jsem navštívil všechny lokality označované v odborné literatuře jako místa vývěru minerálních vod. Analýzy vod ukázaly, že některým zřídům označení „minerální vody“ nepřísluší a naopak, v jiných případech byla zjištěna nová, v literatuře neuváděná zřídla minerálních vod. Poslední revize minerálních zřídels Moravy byla provedena před více než 30 lety REMEŠEM (1928); uplynula tedy doba dostatečně dlouhá a plně opravňující uveřejnění této zprávy.

Bánov: Vývěr kyselky nachází se v lesíku SV obce. Zřídlo je zaskruženo, nekryté, voda jen málo využívána obyvateli obce.

Bedihošť: Na nádvoří cukrovaru vyvěrá pramen mírně teplé sírovodíkové vody (artéžská studna). Voda vyvěrá ze zapaženého vrtu z hloubky kolem 300 m. Zřídlo bylo navrtáno v r. 1910, obsah sírovodíku není velký, mineralizace vody je poměrně nízká.

Bílá: Na katastru obce vyvěrají dva prameny sírovodíkových vod. Jeden pramen vyvěrá ve svahu nad potokem v místě zvaném Velká Smradlavá, druhý v místě nazvaném „U Antoníčka“. Mineralizace vod je nízká, obsah sírovodíku v prameni „U Antoníčka“ nepatrný. Mimo to ve svahu při státní silnici Bílá—Horní Bečva vyvěrá z vrstevní spáry pramen železité vody (pravděpodobně obohacené železem z pelosideritů — zde však nejde o vodu minerální v pravém slova smyslu).

Bludov: V budově lázní vyvěrá sírovodíkový pramen. Zřídlo je zaskruženo a opatřeno betonovým krytem. Mineralizace vody je nízká, obsah sírovodíku malý.

Bohuslavice: Pramen minerální vody tzv. „Slanice“ vyvěrá ve studni za hostincem. Voda obsahuje jen málo zvýšený obsah kyslíčnicku uhličitého — v deštivém období je bez chuti.

Tzv. „Sirkovica“ vyvěrající ve studni u školy je vodou s nepatrným obsahem sírovodíku. Název pochází spíše od zvýšeného množství sloučenin železa, než od málo zřetelného pachu sírovodíku. Obě studny jsou zaskruženy a opatřeny kovovými čerpadly.

Bochoř: Minerální voda vyvěrá v objektu bývalých lázní. Má mírně zvýšený obsah solí a poměrně značný obsah železa.

Brantice: Zřídlo slabé železité kyselky vyvěrá při cestě k nádraží ve studánce na břehu Opavice, v domě č. 221.

Brod nad Dyjí: Pramen sírovodíkem bohaté vody vyvěrá v korytě odvodňovací strouhy v bažině za obcí. Vývěr není udržován, voda znečišťována vodami ze strouhy.

Brušperk: V lesíku SV obce vyvěrají dva prameny sírovodíkových vod; vydatnost zřídels je malá.

Březnice: Sírovodíkový pramen vyvěrá přímo v obci. Původně zde byly (od r. 1912) lázníčky, dnes je objekt zpustlý.

Březová: V lese nad tzv. „Čaňovým mlýnem“ nacházejí se dva prameny uhličitých kyselek. Vývěry jsou blízko sebe, vybedněny, nekryty.

Buchlovice: V údolí Smradavka, v tzv. lázních Leopoldov vyvěrá vydatný pramen sírovodíkový. Lázně jsou mimo provoz.

Čejč: Přímo v obci vyvěrají 3 sírovodíkové prameny. První vyvěrá na návsi u mlýna, druhý v betonové jímce u budovy někdejších lázní, třetí nedaleko druhého v korytě odvodňovací strouhy „Svodnice“. Poslední dva prameny jsou známy pod názvem „Heliga“. Jsou velmi bohaté sírovodíkem; voda má modrozelenou barvu, na hladině se vytváří souvislý povlak koloidní síry. Lázně jsou tč. mimo provoz.

Čeložnice: Nedaleko obce, za budovou drůbežárny JZD vyvěrá sirovodíkový pramen využívaný v místním koupališti.

Černá Hora: Několik pramenů malé vydatnosti, bohatých železem vyvěrá na katastru obce v místech zvaných „u splavu“, „ve žlebě“, „na meteorickém potoce“. Mineralizace vod je nízká a prameny naprosto bezvýznamné.

Darkov: Několik vysoce mineralizovaných, slaných pramenů bohatých jódem a bromem vyvěrá v objektu lázní. Darkovské vody jsou fosilního původu (naftového typu), sodno-vápenato-chloridového charakteru. Fosilní vody jsou hojně rozšířeny v ostravském neogenu. Vyskytují se zde i vody sodno-uhličitánové bohaté kyslíčkem uhličitým a plynými uhlovodíky (Mariánské Hory). Fosilní vody vyvěrají v Heřmanicích, Stonavě, Horní Suché, Zábřehu atd.

Dolní Víkštejn: V západní části obce vyvěrá pramen slabounké kyselky (prakticky zcela bezvýznamný).

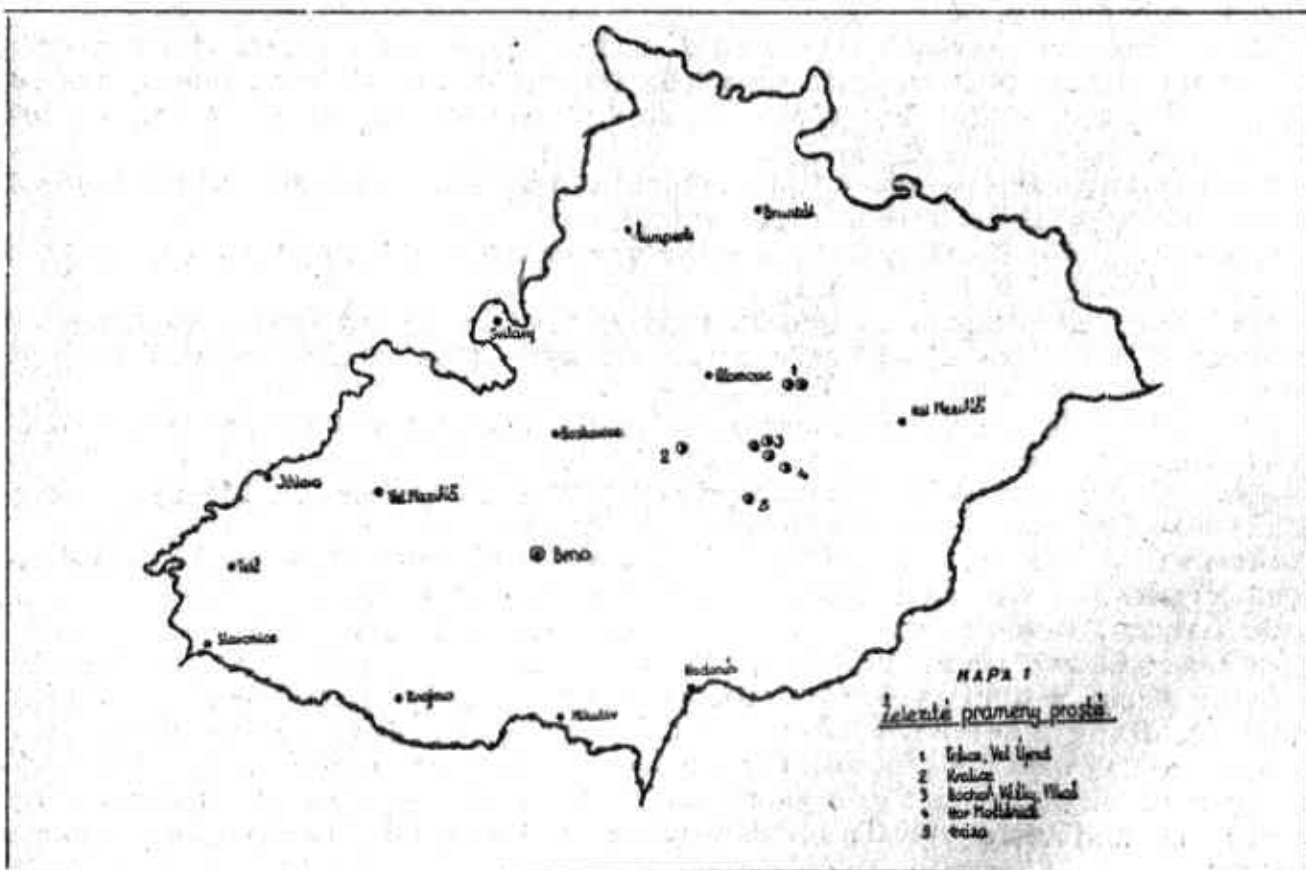
Domášov: Znameníť kyselka vyvěrá přímo v obci za budovou rekreačního střediska. Studna je skružená opatřena čerpadlem, pramen dobře chráněný před infiltrací povrchové vody. Pramenů uhličitých kyselek je v údolí Mčky Bystřičky více, jde však o bezvýznamné prameny.

Drnovice: Pramen malé vydatnosti vyvěrá na levé straně mostu přes říčku při silnici Drnovice—Zbraslavce. Voda patrně mineralizuje v polohách kamenečných břidlic.

Hluk: Zcela bezvýznamný, slabě sirovodíkový pramen vyvěrá přímo v obci. Zřídlo „vřivé“ vody, které budilo pozornost celá staletí (Tomáš Jordán z Klausenburka) v okolí Hluků již dávno neexistuje.

Hodslavice: Sirovodíkový pramen vyvěrá záp. železniční stanice v lesíku nad potokem Zrzávka. Asi 3 m od sirovodíkového pramene vyvěrá železitý pramen. Oba jsou zaskruženy, nekryty; okolí pramenů je vzorně upraveno.

Horní Moštěnice: V obci vyvěrají tři prameny uhličitých kyselek. Pramen 1. vyvěrá na pravé straně silnice H. Moštěnice—Přerov, asi 100 m od posledního

domku v H. Moštěnicích. Tento pramen je dosti bohatý železem. Pramen 2. vyvěrá na pravém břehu říčky Moštěnky, v posledním domě na pravé straně okresní cesty Moštěnice—Prusy. Voda se dříve exportovala pod zn. „Moštěnka“. Konečně pramen 3. vyvěrá v objektu plnárny, v polích na levé straně říčky; voda přichází do prodeje pod zn. „Hanácká kyselka“. Pramen 1. a 2. nejsou využity.

Hraničné Petrovice: Na katastru obce vyvěrají dva prameny železitých kyselek, oba na pravém břehu říčky Bystřice, proti strážnímu domku železnice. Jsou velmi vydatné, bohaté sloučeninami železa a kyslíčným uhlíčitým. Zřídla nejsou využita, kysl. uhlíčitý se však odlučuje a odvádí potrubím do Domášova, kde se jím plní ocelové láhve.

Chropyně: V obci při pokusných vrtech na naftu byly nalezeny dva prameny minerálních vod. První, tzv. „Ječmínek“ vyvěrá na nádvoří lázeňské budovy. Je slanější než pramen druhý, avšak méně vydatný. Pramen druhý („Procházka“) vyvěrá přímo z pažení vrtu. Vydatnost pramene je značná; voda je bohatá methanem a obsahuje stopy sirovodíku. Lázně slouží dnes pouze k účelům očištým.

Ivanovice n. H.: Mírně slaný pramen vody sodno-uhlíčitanového typu vyvěrá z vrtu na nádvoří cukrovaru.

Jakartovice: Málo vydatný pramen železité kyselky vyvěrá na úpatí jakartovických lomů na pokryvačskou břidlici, na louce státních statků (tzv. „cíkánská studánka“).

Jamartice: Dvě vydatná zřídla silně železitých kyselek vyvěrají v obci na břehu potoka. Zřídla jsou velmi bohatá kyslíčným uhlíčitým, který je odlučován a plní se jím ocelové láhve. Východně obce vyvěrá ještě několik bezvýznamných pramenů.

Jánské koupele: V lázeňském středisku (dnes rekreační středisko ROH) v údolí Moravice vyvěrají dva prameny železitých kyselek, „Pavla“ a „Marie“. Voda obou pramenů je bohatá kysl. uhlíčitým.

Jeseník n. O.: Přímou v obci vyvěrá nejméně 5 železitých kyselek. Nejsilnější jsou prameny „Herma“ a „Zita“, vyvěrající v budově a u budovy plnárny. Slabší prameny vyvěrají v budově nár. školy a blízkých okolních domech. Další, značně vydatný a kyslíčným uhlíčitým bohatý pramen vyvěrá v železničním příkopu trati Suchdol n. O.—Jeseník n. O.

Karlovy: Pramen železité kyselky vyvěrá za obcí na pravé straně polní cesty vedoucí z obce do lesa, asi půl km od posledního domku v Karlově. Pramen byl dosti vydatný, avšak na CO₂ chudší, než např. prameny v jánských lázních, Karlově Studánce, Jamarticích apod. V r. 1952 při stavbě vodovodu byl pramen zničen.

Karlova Studánka: V objektu Státních lázní vyvěrá sedm pramenů kyselek velmi bohatých kyslíčným uhlíčitým i železem. Zřídla jsou vydatná, výborně zachycená a chráněná před znečištěním.

Kostelec: Čtyři prameny sirovodíkových vod nalézají se v objektu lázní ROH v Kostelci. Jsou to nepřítis vydatné, málo mineralizované vody využitě k léčebným účelům. V říjnu 1954 oznámila mi správa lázní, že při průzkumných vrtech u Fryštáku byly rovněž navrtány sirovodíkové prameny.

Lhotka: Vývěr slabé železité kyselky nalézá se při silnici Moravice—Mladecko (katastr Lhotka), na louce zv. „nad vsí“. Studánka je skružená, voda je znehodnocována infiltrací povrchové vody z potoka.

Lichnov: Slabá kyselka vyvěrá na břehu potoka u nár. školy, 100 m od mostu do Zátoru. Pramen je zaskružen, avšak potoční voda infiltruje prasklým skružením a znehodnocuje minerální vodu. Další vývěr velmi slabé kyselky nachází se v domku sousedícím s národní školou. Studna je však ve velmi zanedbaném stavu.

Linhartice: Málo vydatný pramen silné uhlíčité železité kyselky nachází se na konci obce, cca 100 m od říčky Třebůvky (býv. vrt). Kyselka se dříve exportovala pod označením „Kyselka císařovny Alžběty“; pramen není využit.

Loučky: Na levém břehu Opavice vyvěralo dříve několik zřídél minerálních vod (uhličitých kyselek). Velmi známá byla tzv. „Erlenbrunnen“. Dnes jsou tato zřídla zničena. Slabá kyselka vyvěrá ve studni domu č. 177.

Louky: V údolí již. obce vyvěrají dva prameny minerálních vod; prameny jsou vydatné, voda bohatá sirovodíkem (pramen 335) a železem (pramen 334). Zřídla pečlivě upravená a chráněná před znečištěním; voda používána obyvateli obce k vaření a pití.

Ludvíkov: Zřídlo kyselky nachází se v řečišti Bílé Opavice, přímo v obci, proti poštovnímu úřadu, při cestě do Karlovy Studánky. Zřídlo je zaskružené, avšak nekryté. Voda říčky znehodnocuje minerální vodu. V blízkosti skruže, v řečišti Opavice je ještě několik vývěrů kyselek, resp. volného CO_2 . Minerální voda je užívána k pití obyvateli obce.

Luhačovice: V objektu lázní vyvěrá řada pramenů, tzv. uhličitých slanic, tj. vod bohatých chloridem a kys. uhličitánem sodným a volným CO_2 . (Prameny: Vincentka, Amandka, Ottovka, Jubilejní, Elektra, Geysír, Antonínka); mimo to vých. obce vyvěrá též pramen sirovodíkové vody prosté. Minerální vody jsou využity k účelům léčebným.

Malenovice: V katastru obce vyvěrají tři prameny sirovodíkových vod. Pramen 1. nachází se jižně obce, v místě zv. „Pod lipami“, v korytě potoka. Pramen je zaskružen, avšak voda potoční infiltruje do skruže a znehodnocuje zřídlo. Pramen 2. vyvěrá na levém břehu potoka v budově bývalých lázní. Je to pramen velmi bohatý na sirovodík, vody bylo dříve využíváno k léčebným účelům. Pramen 3. vyvěrá ve studni u družstevní prádelny na pravém břehu potoka. Vody jsou velmi oblíbeným nápojem; jinak nevyužity.

Mladecko: Pramen velmi slabé kyselky vyvěrá v budově železniční stanice. Voda je velmi chudá na CO_2 ; v době dešťů charakter minerální vody je zcela potlačen vodou infiltrovanou.

Moutnice: V katastru obce nachází se jímací území hořkých vod podobného složení jako vody ve Šternově, Šaraticích atd. Jsou to vysoce mineralisované vody sodno-hořečnatého typu.

Napajedla: Vydatný vývěr sirovodíkové vody nachází se v budově očišťovacích lázní. Pramen vyvěrá ze studánky ve štolě vybudované ve svahu v pískovci. Vody se dnes používá pouze k očišťovacím účelům, místní obyvatelé ji s oblibou pijí a v ní vaří. Je to jedna z nejsilnějších sirovodíkových vod na Moravě vůbec.

Nezdenice: Jihovýchodně Nezdenic, cca 1000 m od obce, na úpatí andesitového lomu vyvěrá velmi vydatný pramen sirovodíkové vody, bohaté rovněž volným CO_2 . Pramen je velmi pečlivě chráněn před znečištěním, dobře upraven. Kdysi byla voda využita lázeňsky, dnes používána pouze obyvateli obce k pití a vaření.

Nový Hrozenkov: Na katastru obce vyvěrají dva sirovodíkové prameny. První pramen vyvěrá na levém břehu Bečvy, druhý dále proti proudu, u potoka vtékajícího do Bečvy (rovněž na levé straně řeky).

Nová Pláň: Železitá kyselka vyvěrá přímo v obci, v korytě potoka. Zřídlo je vybetonované, poměrně dobře izolované od odpadových vod blízké továrny, avšak přístup k prameni je velmi nesnadný a pramen ve velmi zanedbaném stavu.

Obora: voda bohatá sírany železa a hliníku a obsahující volnou kyselinu sírovou vyvěrá z opuštěné štoly na kamenečné břidlice u osady zv. Huť sv. Antonie. Vydatnost je vysoká; voda vtéká do potoka, na jehož dně se usazují velká kvanta hydroxydů Fe a Al. Dva další prameny vyvěrají v téže roklí, avšak blízko osady.

Ochoz: Na katastru obce, v lesnatém údolí cca 3 km SV Konice vyvěrají 2 prameny železitých kyselek. Pramen 1. vyvěrá v budově hostince; je pečlivě upraven, dnes však poněkud zanedbán. Pramen 2. vyvěrá cca 500 m od hostince směrem po proudu potoka, ve skruži na pravém břehu. Je chudší CO_2 než pramen v hostinci. Voda Pramen 1 byla dříve vyvážena; dnes oba prameny nevyužity.

Ondrášov: v objektu plnárny vyvěrají čtyři prameny uhličitých kyselek.

Opava: V Kateřinkách vyvěrá z opuštěných dolů na sádrovce vápenato-síranová voda.

Otrokovice: Na pravém břehu řeky Moravy, na úpatí lomu Tresný vyvěrá pramen slabě sirovodíkem páchnoucí vody.

Ostrožská Nová Ves: Několik pramenů sirovodíkových vyvěrá v objektu lázní. Jsou využívány k léčebným účelům.

Perná: Nepatrný pramének vody stejného složení jako v Oboře vyvěrá v rokli na úpatí tzv. Černého Chlumu.

Petrov: V obci vyvěrají čtyři prameny sirovodíkových vod. Prameny 1 a 2 vyvěrají v zahradě někdejších lázní, v těsné blízkosti malého potoka (SZ lázeňské budovy). Pramen 1 je zaskružen, krytý betonovým poklopem, pramen 2 je zachycen ve vybetonované jímce. Pramen 3 vyvěrá 1 od silnice při potoku, v domě č. 270. Je zaskružen, opatřen čerpadlem. Pramen 4 vyvěrá východně pramene 3 u hřbitova (mezi hřbitovem a domem č. 265). Je skružený, nekrytý, v těsné blízkosti potoka.

Podhradí: Na SV okraji obce vyvěrá z vrstevní spáry málo vydatný pramen sirovodíkové vody. Studánka je kameněná, avšak nepříliš dobře zabezpečená před znečištěním. Obec je velmi chudá na pitnou vodu, proto k pití a vaření je hojně používána voda sirovodíkového pramene.

Pornice: Sirovodíkový, málo vydatný pramen vyvěrá na louce v místě zvaném „ve Švábském“. Voda je používána k pití a vaření. Jiný „sírkový“ pramen vyvěrá v obci na dvoře hostince. V tomto případě však jde o obyčejnou železitou vodu, prostou sirovodíku.

Prusy: Zřídlo uhlíkaté kyselky nachází se na louce na pravém břehu říčky Moštěnky, cca 500 m západně obce. Studna je zaskružená, chráněná krytem a opatřená čerpadlem.

Rázová: Na břehu řeky Moravice (v katastru obce Roudno), vyvěrá pramen silné železité kyselky. Studánka je však přístupná pouze za nízkého stavu vody v říčce.

Rudice: V obci nachází se celkem tři prameny velmi slabých kyselek. Nejznámější je pramen při potoce „Hačůvka“, hojně používaný k vaření a pití. Pramen druhý vyvěrá v domě na návsi. Pramen třetí je skružená studánka na konci obce. Všechny tři prameny jsou vydatností zcela bezvýznamné, k vodám minerálním náleží jen stěží.

Rybí: Slabý sirovodíkový pramen vyvěrá na dvoře rekreačního střediska. Dříve zde byly lázně, dnes je pramen nevyužit.

Slatěnice: Přímo v obci vyvěrají tři prameny sirovodíkových vod. Pramen 1. vyvěrá na dvoře ve mlýně, pramen 2. asi 20 m od mlýna směrem k lázním, a konečně pramen 3. vyvěrá nedaleko pramene 2. Využit je pouze pramen 3. v místních lázních.

Sedlec: Sirovodíkový pramen vyvěrá v objektu někdejších lázniček, v době odběru vzorku značně zanedbaných.

Skalka: Sirovodíkové prameny vyvěrají v objektu lázní. Prameny (celkem pět) jsou dobře zachyceny a jejich voda odváděna do koupaliště.

Slavkov: Mírně slabý pramen vyvěrá z vrtu na dvoře cukrovaru. Voda je sodno-uhlíkatého typu a obsahuje stopy sirovodíku.

Slezské Pavlovice: Pramen velmi slabé uhlíkaté kyselky nachází se v obci asi 200 m od mlýna. Studna leží v těsné blízkosti mlýnské strouhy. Povrchová voda úplně znehodnocuje minerální vodu, patrně i tak „slabou“.

Strání: Sirovodíkový pramen vyvěrá v tzv. „Straňanských Hutích“. Vydatnost pramene je malá, obsah sirovodíku nepatrný.

Suchá Loz: Vydatné zřídlo uhlíkaté kyselky vyvěrá v budově někdejší plněrny. Voda je velmi bohatá kyslíkem uhlíkatým; dříve se vyvážela pod zn. „Loza“.

Suchá Rudná: Nepříliš vydatné zřídlo uhlíkaté kyselky velmi bohaté železem

nachází se v lese cca 300 m za budovou lesní správy. Voda je bohatá kyslíčkem uhlíčitým. Pramen je zachycen v betonové jímce opatřené železným poklopem.

Šaratice: Hořkovodná jímací území nachází se v katastrech obcí Šaratice, Otnice, Nesvačilka; Hořké vody nacházejí se však i na jiných místech, v širším okolí jmenovaných obcí. Jsou to různě mineralizované vody, velmi hořké, bohaté minerálními solemi. Vody se plní do lahví a exportují pod názvem „Šaratica“.

Šitbořice: Na katastru obce nacházejí se dva prameny sírovodíkových vod. Pramen 1. (tzv. „Štynkar“) vyvěrá na návsi. Je bohatý sírovodíkem; studna je skružená, opatřená čerpadlem. Pramen 2. nachází se cca 1,5 km od obce; vyvěrá z vrstevní spáry, jeho vydatnost je velmi malá, oba prameny jsou prakticky nevyužity.

Šternov: Hořkovodná jímací území Čs. stát. zřídla nachází se na katastrech Šternova, Újezda atd. Tyto vody exportovaly se postupně pod názvy: „Otniča“, „Moravia“ a „Šternovka“. Dnes pod jednotným názvem „Šaratica“.

Teplíce u Hranic: V katastru obce vyvěrají 3 prameny uhlíčitých teplých kyselk. Pramen 1. vyvěrá v objektu lázní v pavilónu; je dobře zachycen a chráněn před znečištěním. Pramen 2. vyvěrá na levém břehu řeky Bečvy z Teplických jeskyní. Pramen 3. vyvěrá na dně „Propasti“. Jezírko na dně propasti je tvořeno slabou, vlažnou kyselkou. Nejbohatší na CO_2 je pramen v objektu lázní, který je využit k léčebným účelům. Prameny ostatní jsou nevyužity. Mimo to vyvěrají CO_2 — prameny v řečišti řeky Bečvy na různých místech (jde ve většině případů o výrony volného CO_2).

Těšíkov: Zřídlo vydatné železité kyselky. Pramen je zachycen v betonové jímce, opatřené stříškou. Voda je velmi bohatá CO_2 . Zřídlo nachází se v lesnatém údolí na břehu Bělkovického potoka (SV Těšíkova); není využito.

Tučapy: Západně obce v místě zv. „u dubu“ vyvěrá pramen sírovodíkové vody. Pramen nevydatný, nepřiliš bohatý H_2S . Studna skružená, nedosti izolovaná před infiltrací a znečištěním. Voda používána zemědělci; jinak pramen nevyužit.

Tučín: V katastru obce vyvěrají tři prameny uhlíčitých kyselk. Pramen 1. vyvěrá na dně travertinového lomu SZ obce. Je to slabá kyselka, teplá, která se čerpala do bazénu vzdáleného od vývěru cca 50 m. Dnes není pramen využíván, voda vytváří jezírko na dně opuštěného lomu. Pramen malé vydatnosti. Pramen 2. nachází se na návsi. Je to studna skružená, opatřená čerpadlem. Kyselka poměrně slabá, za dešťového období voda znehodnocena infiltrací; na rozdíl od pramene 1. studená. Pramen 3. nachází se přibližně ve středu vzdálenosti mezi obcemi Tučín-Kozlovice, v malé úžlabině v polích. Tento pramen skýtá kyselku sice nepřiliš bohatou CO_2 , avšak značně silnější, než obě předchozí zřídla, je rovněž nevyužit.

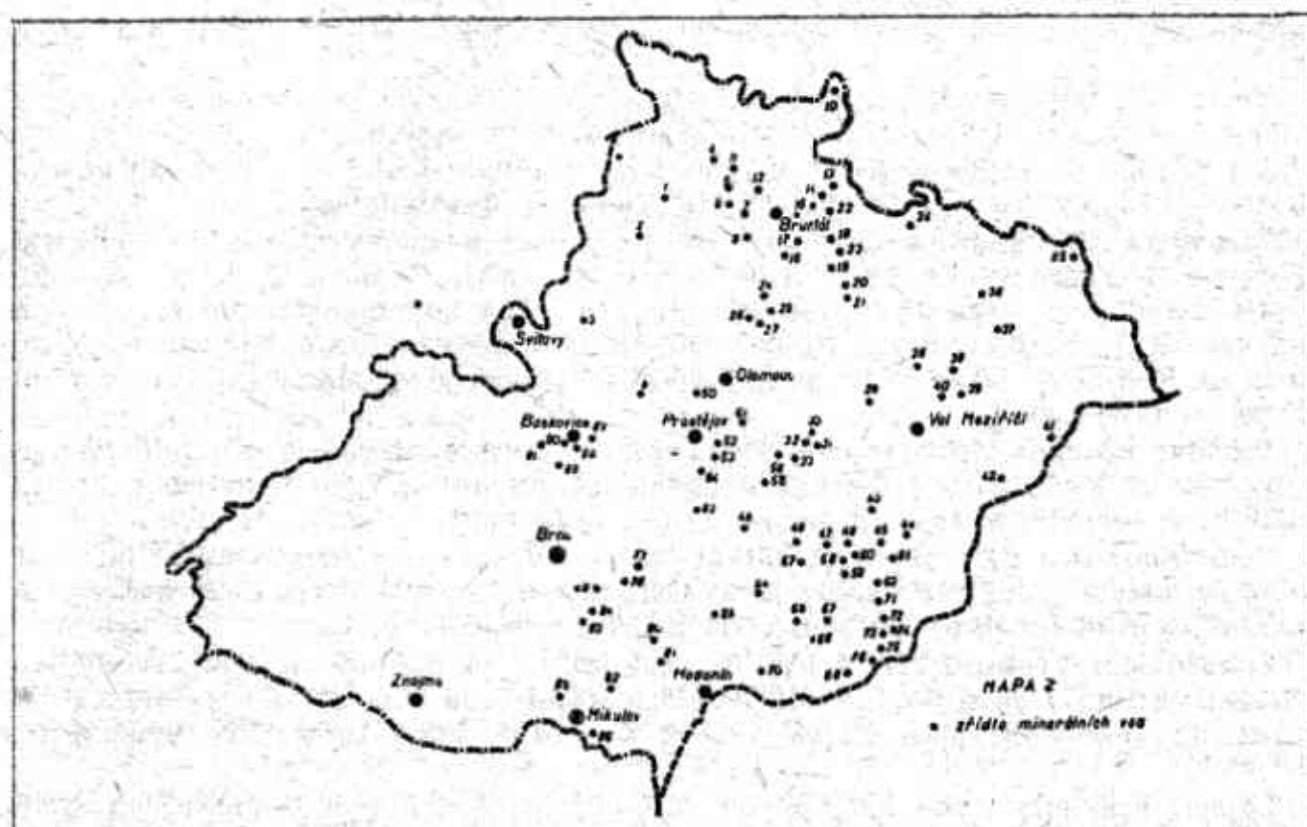
Valchov: Vývěr kyselé „kamencové“ vody svíravé chuti z odvodňovací štoly bývalých dolů na kamenečnou břidlici. Voda značně bohatá sulfáty těžkých kovů a volnou H_2SO_4 . (Slabé, bezvýznamné pramenky nacházejí se též na jiných místech, např. v údolí mezi Valchovem a Vratíkovem aj.)

Velké Losiny: V lázeňském parku vyvěrá 6 sírovodíkových pramenů, z nichž dva (pramen Rotunda a Studna v očištěné místnosti) skýtají vodu teplou (průměrná roční teplota 20 stupňů C), zbývající čtyři (studna u Kaple, Vrt, pramen Marie-Terezie a Karel) jsou chladné. Vody nejsou využívány.

Velká Moravice: Zřídlo železité kyselky nachází se v obci na břehu potoka (pod farou) ve vybetonované kašně kryté stříškou. Voda je bohatá kyslíčkem uhlíčitým a obsahuje též stopy H_2S .

Velký Ořechov: Sírovodíkový pramen velmi malé vydatnosti vyvěrá v lesní rokli nedaleko obce — prakticky bezvýznamný.

Věrovice: Velmi slabý sírovodíkový pramen vyvěrá v obci nedaleko poštovního

Vysvětlivky k mapě 2.

1 — Velké Losiny	32 — Želatovice	61 — Podhradí
2 — Bludov	33 — Horní Moštěnice	62 — Ivanovice n. H.
3 — Linhartice	34 — Opava - Kateřinky	63 — Luhačovice
4 — Vidle	35 — Darkov	64 — Buchlovice
5 — Karlova Studánka	36 — Ostrava (Zábřeh, Mar. Hory)	65 — Čeložnice
6 — Karlov	37 — Brušperk	66 — Ostrožská Nová Ves
7 — Velká Moravice	38 — Rybí	67 — Vlčnov
8 — Jamartice	39 — Věrovice	68 — Hluk
9 — Ochoz	40 — Hodslavice	69 — Strání
10 — Slezské Pavlovice	41 — Bílá	70 — Petrov
11 — Ludvíkov	42 — Nový Hrozenkov	71 — Rudice
12 — Suchá Rudná	43 — Kostelec u Gottwaldova	72 — Záhorovice
13 — Brantice	44 — Vízovice	73 — Nezdenice
14 — Zátor	45 — Želechovice	74 — Bánov
15 — Loučky	46 — Louky	75 — Suchá Loz
16 — Nová Pláň	47 — Malenovice	76 — Březová
17 — Rázová	48 — Otrokovice	77 — Slavkov
18 — Jakartovice	49 — Pornice	78 — Šaratice
19 — Lhotka	50 — Slatěnice	79 — Šternov
20 — Jánské koupele	51 — Tučapy	80 — Šitbořice
21 — Dolní Víkštejn	52 — Bedihošť	81 — Čejč
22 — Lichnov	53 — Skalka	82 — Zaječí
23 — Mladecko	54 — Vřesovice	83 — Židlochovice
24 — Ondrášov	55 — Chropyně	84 — Moutnice
25 — Domášov	56 — Bochoř	85 — Brod n. D.
26 — Hrančenské Petrovice	57 — Napajedla	86 — Sedlec
27 — Těšíkov	58 — Březnice	87 — Valchov
28 — Jeseník n. O.	59 — Velký Ořechov	88 — Obora
29 — Teplice u Hr.	60 — Bohuslavice	89 — Černá Hora
30 — Tučín		90 — Perná
31 — Prusy		91 — Drnovice

úřadu, ve svahu cca 10 m vzdáleném od silnice N. Jičín—Frenštát z vrstevní spáry.

Vidle: V místě zv. „Vogelův mlýn“ (pila) asi 300 m od pily, na pravém břehu říčky Opavice vyvěrá mezi balvany silná železitá kyselka bohatá volným CO_2 . Asi 5 m dále po proudu vyvěrá slabounký pramének druhé kyselky a 10 m dále pramének 3. kyselky. Vydatnost všech pramenů je velmi malá.

Vizovice: Na katastru obce nacházejí se čtyři prameny sirovodíkových vod. Pramen 1. vyvěrá východně obce („Kučerovy lázně“), pramen 2. v tzv. „Švajdových lázních“, pramen 3. v „Dudíkových lázních“ a konečně pramen 4. asi 20 m od samoty p. Fojtíka. První tři prameny jsou dosti vydatné a bohaté H_2S . Pramen u Fojtíkovy samoty je málo vydatný, chudý sirovodíkem. Dnes všechny lázně mimo provoz.

Vlčnov: Pramen sirovodíkové vody vyvěrá z vrstevní spáry, v údolí zvaném „Kojetínský les“. Je to prostě upravená lesní studánka; voda používána lesními dělníky a zemědělci. Pramen je nevydatný, voda nepřilíš bohatá H_2S .

Vřesovice: Dva prameny sirovodíkových vod vyvěrají v bezprostřední blízkosti obce, v korytě potoka. Prameny jsou dosti vydatné, zřídla sama neupravená, nechráněná před infiltrací potoční vody a před znečištěním.

Záhorovice: Vydatné zřídlo kysličníkem uhlíčitým bohaté minerální vody nachází se přímo v obci. Studna dobře zabezpečená před znečištěním, kyselka hojně používána obyvateli jako stolní voda a k vaření. Voda byla dříve využita též lázeňsky.

Zaječí: Prameny slabě nahořklých vod jsou v obci hojné. V některých studnách vyvěrá pak voda značně hořká, kterou nelze použít k pití, ani k vaření. Jsou to vody s poměrně vysokým obsahem síranů alkalických zemín (hlavně vápníku); též sírany alkálií jsou ve složení vody zastoupeny.

Zátor: Vydatný pramen silné, železité kyselky vyvěrá na konci obce těsně při silnici Zátor—Lichnov ve zděné budově (kdysi plátna). Voda je hojně používána obyvateli jako stolní voda.

Želátovice: Pramének velmi slabé, vlašné kyselky vyvěrá v obci ve studánce na dně travertinového lomu (dnes drůbežárna); voda nemá odtok a vytváří malé jezírko na dně lomu.

Želechovice: Pramen sirovodíkové vody nachází se v tzv. „Zeleném údolí“; je dosti vydatný, nepřilíš bohatý sirovodíkem. Voda dříve využívána lázeňsky.

Židlochovice: U dvora „Jalovisko“ vyvěral pramen hořké vody, která byla dříve exportována pod označením „Židlochovická voda“. Tento pramen jsme v době geochemického výzkumu nenalezli, avšak v širším okolí jsou vody tohoto typu poměrně hojné (Vel. Němčice, Moutnice, Rozařín atd.). Jde o vody stejného typu, jako v Šaraticích, Šternově atd.

Mnohá zřídla minerálních vod během doby zanikla, neb byla úmyslně zničena. Prokazatelně existovaly před lety vývěry minerálních vod (uhlíčitých kyselek) v Černovíru u Olomouce, Olomouci, Hlušovicích u Olomouce, Předmostí u Přerova, Podlesí (Šumvald) u Budišova a patrně i Žeravic u Přerova. Přímo v Přerově v tzv. Kleinových lázních vyvěral prý sirovodíkový pramen; ten jsem však průběhem výzkumu 1950—1958 nezjistil. Prokazatelně však v Přerově existovalo zřídlo uhlíčné kyselky — o tom svědčí travertinové uložení. Stejně tak existovala zřídla uhlíčitých kyselek i v Předmostí, Kokorách a Radslavicích u Přerova (výskyty travertinu). Minerální vody popisované z Buděcka a Konice neexistují; jde s největší pravděpodobností o zřídla vyvěrající v Ochozi.

Minerální vody uváděné ve starší literatuře jako vývěry kyselek v Hlínku u Lipníka, Hráze u Kroměříže, Tišnova, Charvátů u Tovačova, Němčan u Slavkova, Krumpěrk u Hanušovic, Kladorub (někdejší lázně „Andělka“), Jeseníku, Jihlavy, Tulešic u Krumlova, Vladislavi u Třebíče, Mladoňovic u Jemnice, Sla-

vonice, Novosedel, Štramberka, Tršic, neexistují. Jde o prameny obyčejných pitných vod.

Také sirovodíkové prameny ve Veselíčku u Lipníka, Krhové u Val. Meziříčí, Mašůvkách u Znojma, Brně, Bučovicích, Leskovci, Kunovicích, Biskupicích, Pozlovicích, Kelníkách, Pitíně u Bojkovic, Ratiškovicích a Stupavě dnes neexistují, ačkoliv je možné, že v době, kdy REMEŠ shromažďoval materiál ke své zprávě tato zřídla (alespoň některá) skutečně existovala. Tzv. „sirkové“ neb „sirné“ studánky popisované z Bílé Studně (u St. Města u Mor. Třebové), Kralic u Prostějova, Vězek, Vlkoše, Věrovan, Velkého Újezda (údolí „u Zavadilky“), Tršic, Velké Roudky (u Jevíčka), Okrašovic u Třebíče, Popelína u Telče, Pozdátka u Třebíče, Mrakotína (lázně Dobrá Voda) u Telče mají název odvozený nikoliv od síry, resp. od obsahu sirovodíku, nýbrž od hydroxydu železitého, světle žluté sraženiny hojné kolem vývěru. Jsou to prameny většinou nízké mineralizace se zvýšeným obsahem železa. Rozšíření „sirkových“ pramenů střední Moravy je uvedeno na mapce 1. Na rozdíl od železitých kyselek neobsahují „sirkové“ prameny zvýšená množství kyslíčnicku uhličitého. Ve většině případů jde o vody vadosní, mineralizující v horninách obohacených železem, avšak v ojedinělých případech mohou tyto vody mít velmi komplikované složení a pestrá geochemická historie (Bochoř). Rozšíření minerálních vod na Moravě uvádí mapka 2. Samozřejmě průběhem doby mohou být (a nesporně i budou) objevena nová minerální zřídla chemismem odpovídající příslušné hydrogeochemické zóně.

Kromě zřídla uvedených v předchozím vyvěrají na území Moravy ještě další, avšak nezachycené prameny minerálních vod. Tak např. v řečišti Moravice, Opavice, Bystřičky a Bečvy nachází se řada vývěrů kyslíčnicku uhličitého a nepochybně i uhličitých kyselek. Bezvýznamné prameny sirovodíkové vyskytují se kromě výše uvedených lokalit též v Hostašovicích a Podolí u Val. Meziříčí; několik sirovodíkových, avšak zcela bezvýznamných pramenů vyvěrá i v roklích v okolí Luhačovic atp. V ostravko-karvinském neogenu vyvěrají minerální vody sodno-uhličitánového a sodno-vápenato-chloridového typu (a typů příbuzných a smíšených) proplyněné plynnými uhlovodíky anebo kyslíčnickem uhličitým v celé řadě míst (Heřmanice, H. Suchá, Stonava, Vítkovice, H. Žukov, atd.).

Mineralizované vody vápenato-síranového, sodno-síranového a sodno-horečnatoto-síranového typu (a typů příbuzných) vyskytují se na JV Moravě na celé řadě míst — v žádném případě nejsou tedy omezeny jen na lokality v seznamu uvedené, atd.

Literatura:

1. Almanach lázeňský CSR, Praha 1920; — 2. Almanach lázní CSR, Praha, 1949; — 3. Die besuchtesten Badeörter u. Gesundbrunnen d. Oesterr. Kaiserthumes, Bd. I. a II., Brno 1821; — 4. MELION J. V.: Ueber d'e balneographische Literatur Mährens; Schriften der Hist.-Statist. Sect., 1859; — 5. MELION J. V.: Kritische Uebersicht der Literatur über die Mineralquellen des Kaiser. Antells von Schlesien, Brno 1859; — 6. REMEŠ M.: Příspěvky k balneologii Moravy a Slezska; Čas. vlast. spol. mus., Olomouc 1929; — 7. TOMÁŠ JORDÁN Z KLAUSENBURKA: Kniha o vodách hojitedlných a teplicích morawských, Olomouc 1580; — 8. ZAPLETAL K.: Stavba mor. Karpat, nafta a uhlí, Píroda 1930.

LES EAUX MINÉRAUX DE LA RÉGION DE MORAVIE

(Résumé)

Dans la région de Moravie on trouve presq'une centaine de localités de jaillissements des eaux minérales, dont l'origine, ainsi que le caractère (le type) sont différents. Ce supplément présent une revision du dernier ouvrage total, de 1929. Les jaillissements, qui exemptent des sources ferriques aux environ d'Olomouc, sont représentés sur la carte 1. La carte 2 donne une idée claire des eaux minérales.

OVĚROVACÍ HYPOTÉZA KLÁŠTERNÍ DISPOZICE U DOLAN

Při odhalování velkých sdružovacích a společenských útvarů minulosti se může stát také hypotéza součástí pracovní činnosti. Musí to být ovšem hypotéza reálná, vycházející ze skutečných jevů a podmínek, zaměřená reálnými prostředky k vytčenému cíli — k usnadnění a uspíšení dalšího výzkumu, k jeho usměrnění, vymezení nebo omezení. Vypracování této hypotézy může následovat teprve po předběžném výzkumu terénu a území, po objevení jeho základní struktury a po definování širších vztahů hospodářských a politických, výrobních, provozních a funkčních, komunikačních a vojenských.¹ Podkladem pro hypotézu musí být zodpovězení čtyř otázek:

- z kterých prvků území—terénních, strategických, taktických, provozních a jiných je nutno vycházet?
- co je na zkoumaném útvaru jasné a nesporné?
- které (obecné nebo zvláštní) funkční a dispoziční schema, souvislosti a prvky musíme respektovat?
- co v daném území nebo útvaru hledáme a ověřujeme?

Hypotéza musí být podložena studiem běžných útvarů, zkoumanému útvaru blízkých ve společenské charakteristice, době, podmínkách a dimenzi. Od běžné zjišťovací hypotézy, definující blíže funkci, použití, strukturu, sloh, vročení a jiné znaky nalezených útvarů, se však liší hypotéza ověřovací tím, že má přispět k odhalení útvarů posud nenalezených, skrytých. Stává se tedy podkladem k územnímu vymezení podrobného výzkumu a k jeho usměrnění na určitá místa.

Ověřovací hypotéza je vlastně novou funkčně-dispoziční studií, jež určuje pravděpodobné umístění jednotlivých částí sdružovacího nebo společenského útvaru, jednotlivých objektů, jejich vazbu a pravděpodobný rozsah. K tomu již musí použít grafickou ověřovací studii, jež se podobá svou metodikou územnímu nebo dispozičnímu projektu. Grafická studie se snaží docílit optimálního zladění všech prvků území a všech funkcí útvaru, vytčených, tj. známých i volených, tj. pravděpodobných nebo uvažovaných. Postupným vylučováním kombinací, u nichž není zajištěna optimální vazba prvků území a funkcí útvaru, je možno dospět k řešení výslednému, projevujícímu se organičností, logičností a jednoduchostí. Toto stadium, blízké jednoznačnosti, vede v případě projektovaných nových útvarů k realizaci investiční činnosti, v případě starých útvarů může přispět aktivně k odhalení činnosti již realizované.

Přírozeně není možno podchytit ve studii účinek neznámých zásahů a vlivů ani disproporčního rozvoje některých funkcí. Rovněž není možno důsledně předpokládat, že v době vzniku sdružovacího nebo společenského útvaru byly optimálně respektovány všechny vztahy, tak jak se je snažila řešit v určité a jednoznačné formě grafická studie. Není tedy možno vyloučit víceznačnost řešení, odchylovající se v mnohém od optima vztahů nebo zvyků doby a útvaru. Tato individuální odchylnost však nemůže být tak značná, aby byla v zásadním rozporu a protikladu k ověřovací hypotéze, jejíž grafická studie se stává jednou z možností, přibližujících se skutečnosti. Rozdílnost hypotézy od později objevené skutečnosti se může měnit v určitém rozmezí, jež se nejvíce rozšiřuje u útvarů opevňovacích, zužuje u útvarů shromažďovacích a obytných a téměř sbližuje u útvarů kultovních. U nich je totiž značně omezen vliv vnějších podmínek a vystupňován do nejvyšší míry vliv vnitřních podmínek skladebných, rituálních, estetických i zvyku samého.

Do této skupiny patří také stavby klášterní, jež však sdružovaly ve středověku nejen vlastní kult, ale též obydlí, hospodářství a obranu. Ověřovací hypotéza je

proto vázána na vzorové hodnocení charakteristických útvarů stejné společenské příslušnosti a na konkrétní hodnocení vlastního nálezového území. Také ověřovací hypotéza území bývalého kartuziánského kláštera nad Dolany musí vycházet ze zvykové charakteristiky kartuziánského řádu a ze vzorové charakteristiky kartuziánských klášterů všeobecně.

Kartuziánský řád, patřící k nejpřísnějším katolickým řeholím, byl založen r. 1086 světcem Brunem nedaleko Grenoble ve Francii. Poměrně rychlý rozvoj řádu a jeho klášterů byl poznamenán již ve své podstatě některými zvykovými formami řádových regulí, jež ovlivnily a předurčily formy jednotlivých klášterních objektů. Byla to jednak důsledná mlčenlivost a osobní osamocenost mnichů, jež zaměnila existenci velkých klášterních ubytoven za kolonii drobných domků, jednak přísný a omezený vyživovací systém se zákazem masa a individuální přípravou potravin, jenž vedl k omezení prostorů společné kuchyně a refektáře, k jejich odtržení od vlastních obydlí i k vytvoření kuchyňských koutů v jednotlivých domcích. Záměrné popření souvislosti se současným životem vedlo k budování klášterů vzdálených od sídel, na místech opuštěných a v horách. Toto umístění zdůvodnilo v neklidném středověku výstavbu vlastního ochranného opevnění, jež dokončilo vytržení mnichů ze současného života a jeho ekonomické problematiky.

KARTUZIE V CLERMONTU A NORIMBERKU.

PROVOZNĚ-FUNKČNÍ ROZBOR.

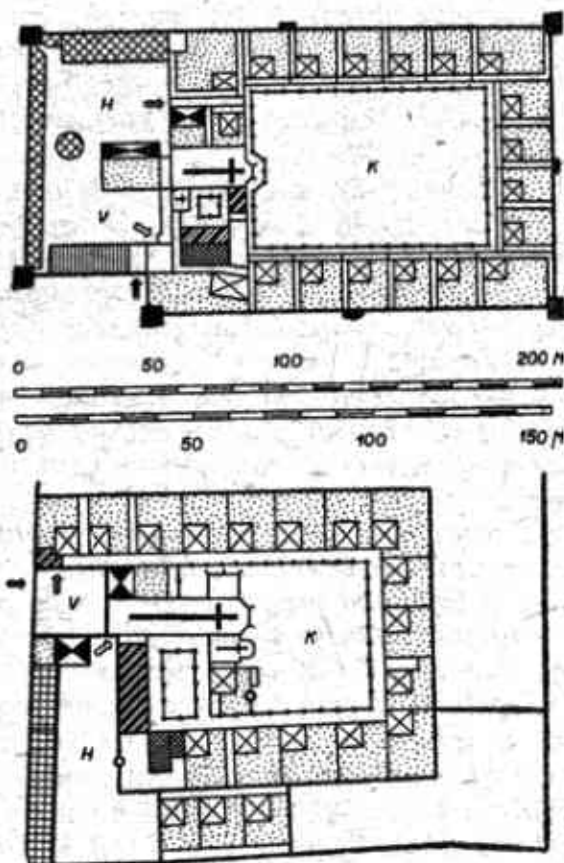
Rozdělení klášterního území:

H - hospodářská část
K - kultovní část
V - vstupní mezičlánek

Prvky klášterního území:

1. Hlavní vjezd do kláštera.
2. Přístup k velkému křížovému dvoru a klausurám.
3. Přístup k malému křížovému dvoru a kuchyni.
4. Obydlí pro hosty, umístěná v samostatné budově.
5. Obydlí pro hosty, umístěná nad hospodářskými objekty.
6. Hospodářské objekty.
7. Studna.
8. Obvodní a hradební zdi.
9. Vstupní místnost před velkou křížovou chodbou a klausurami.
10. Křížové chodby.
11. Jiné spojovací chodby.
12. Kapitulní sál.
13. Refektář.
14. Mnišská kuchyně.
15. Kostelní objekty.
16. Obydlí převora a superiora.
17. Obydlí mnichů.
18. Zahrádky mnichů.

Potřeba hmotné existence však vynutila sdružení kláštera s vlastním hospodářským dvorem a vedla k dvojí funkci klášterních představených — vnitřní a vnější, k odlišnosti jejich společenského postavení ve vztahu k řádu a světu. To se projevilo i v odlišnosti umístění obydlí priora a superiora ve vztahu ke skrytému i přístupnému klášternímu území, v umístění jejich obydlí na rozhraní obou částí. Dvojí společenská stránka kartuziánských klášterů ve vztahu k vlastnímu interiéru a exteriéru se projevila též ideově a hmotně odlišnou formou dvou částí klášterů, vyjadřujících tyto aspekty a přechodní formou částí, je vzájemně spojující. Tato určitá osovost charakterizuje všechny kartuziánské kláštery bez ohledu na dobu a místo vzniku, bez ohledu na národnost mnichů, bohatství nebo rozsah útvaru. Veškeré uvedené podmínky ovlivnily přirozeně detailní formu klášterních prvků, nezměnily však celkovou charakteristiku, jež zůstávala v podstatě neměnná, neboť odpovídala neměnné společenské normě řádu.

Po zhodnocení ideové stránky několika útvarů ve Francii, Itálii, Německu a na Moravě² a po grafickém rozebrání jejich vztahů provozních a funkčních,³ získáváme tuto charakteristiku kartuziánských klášterů:

- a) kláštery bývají umístěny v osamocené, ale v obranně výhodné poloze;
- b) kláštery bývají uzavřeny hradebními zdmi jednoduchého, pokud možno pravidelného, nebo zalamovaného půdorysu;
- c) do klášterů vede brána ve hradbě, umístěná do obranně výhodného místa, do chráněného nároží, nebo na úzké přístupové straně kláštera;
- d) kláštery se dělí ve dvě základní části — v část hospodářskou a část kultovní;
- e) hospodářská část je položena před částí kultovní, předchází ji, leží v první línii možného útoku; část kultovní leží v pozadí útvaru, v části odvrácené od možného útoku;
- f) hospodářská část může být propojena k části kultovní malým vstupním mezičlánkem, z něhož se větví přístup do obou částí;
- g) v části hospodářské bývají umístěny objekty stájí, chlévů, sýpek, stodol, pekáren, holubníky a hospodářská studna;
- h) z části hospodářské, někdy z části vstupní bývají přístupna obydlí hostů a nemocnice;
- i) hospodářská část i s eventuálním vstupním mezičlánkem zaujímá rozsahově čtvrtinu až třetinu plochy celého uzavřeného klášterního území;
- k) kultovní část zaujímá plochu dvojnásobně až trojnásobně větší části hospodářské;
- l) kultovní část se dělí ve dva útvary — přední s přechodními a společnými klášterními funkcemi a zadní s individuálními klášterními funkcemi — klausurou;
- m) přístupová cesta vede důsledně přes hospodářskou část, vyjimečně přes vstupní mezičlánek k průchodní chodbě a k zadnímu kultovnímu útvaru;
- n) dozor nad průchodem z části hospodářské do části kultovní je zajištěn vhodným umístěním obydlí převora, případně superiora při rozhraní obou částí;
- c) všechny části klášterního území jsou ideově propojeny objektem chrámu, jenž leží v předním kultovním útvaru, v podélné ose kláštera a vybíhá svým čelem i chórem až na hranici části hospodářské i zadního kultovního útvaru;
- p) jižně od kostela leží malý křížový dvůr,⁴ k jehož chodbě přiléhají obvykle místnosti kapitulního sálu, refektáře a kuchyně mnichů;
- q) kapitulní sál leží obvykle na rozhraní hospodářské a kultovní části;
- r) mnišská kuchyně navazuje bezprostředně na refektář a bývá mnohdy spojena samostatnou chodbičkou s hospodářskou částí a se studnou;
- f) východně od kostela, někdy též západně, leží velký křížový dvůr;⁵
- s) obě křížové chodby navazují na sebe v bočním dotyku; někdy je malá křížová chodba vklíněna do velké křížové chodby v nároží;
- š) kostelní objekt se dotýká velké křížové chodby svou stěnou nebo částečně zabíhá do jejího prostoru, obvykle závěrem;

t) k velké křížové chodbě přiléhají individuální domky mnichů,⁶ bezprostředně u malých klášterů nebo prostřednictvím druhé spojovací chodbičky u některých velkých klášterů;⁷

u) domky mnichů mají obvykle půdorys čtverce nebo mírně převýšeného obdélníka, přisazeného ke křížové chodbě krátkou stranou. Vyjimečně mají domky páskový půdorys rovnoběžně s chodbou;⁸

v) domky mnichů mají důsledně tři místnosti — předstíň, komoru, kuchyni a schodiště na střechu; u bohatších klášterů se připojuje několik dalších pomocných místností;⁹

x) rozměry mnišských domků¹⁰ klesají u chudých klášterů až na polovinu průměrné velikosti, uchovávají však trojdílnost dispozice se schodištěm na střešní terasu;

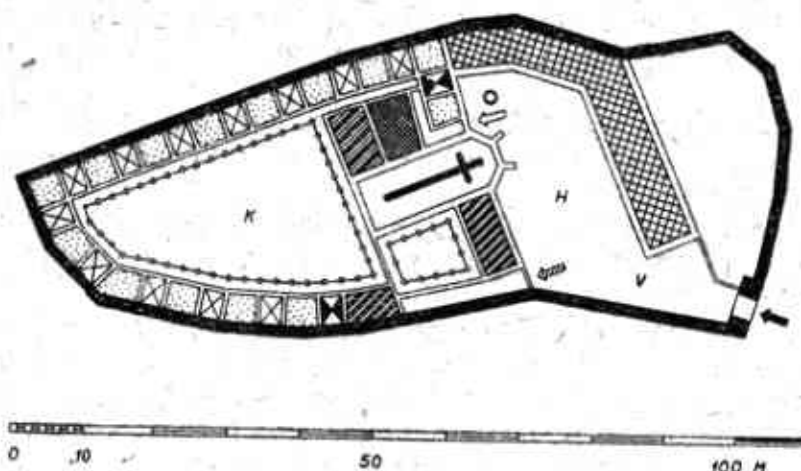
y) interval jednotlivých domků obnáší zpravidla dvojnásobek šířky čtvercového nebo obdélního domku nebo jednonásobek pásového domku a klesá podle bohatství a rozsahu kláštera od cca 16 do 8 m;

z) k domkům mnichů přiléhají individuální zahrádky, ležící oboustranně domků v podobě L nebo při stísněnosti území a v malých kláštorech jednostranně v podobě I;

ž) klášterní hradba přiléhá bezprostředně k zahrádkám nebo přímo k mnišským domkům.

Při aplikaci těchto obecných, téměř typových znaků kartuziánských klášterů, vyplývajících z jejich funkce a z jejich společenské individuality a odloučenosti, musí grafická ověřovací studie respektovat také prvky dolanského klášterního území. Je to umístění na rozšířené ostrožní plošině, přístup zúženým hřbetem od východu, rozdělení klášterní plošiny na vyšší západní a nižší východní část a existence skalnatého návrší na východní straně nad vstupem.

Grafická ověřovací studie musí přispět k řešení otázky, kde mohla být umístěna část hospodářská a kultovní, kde mohl stát kostel a určit jeho pravděpodobné rozměry, zhodnotit možnost umístění obou křížových chodeb, velikost a umístění mnišských domků. Dále musí odpovědět na otázku, zda mohla být domkem mnicha místnost údajné hrnčířské dílny,¹¹ zda mohly patřit ke klášteru plochy severně a východně od vymezeného ohrazení a zda mohly být mnišskými celami místnosti v severním parkánu.

KARTUZIE V DOLANECH.
Grafická ověřovací studie.

Legenda grafických značek je stejná jako v nákresu č. 1. Měřítko je dvojnásobné. Obydlí převora je zakresleno ve dvou alternativách.

Důležitým podkladem pro vyhotovení grafické studie je koncepce kartuziánského kláštera v Brně, založeného několik let před Kartouzskou dolanskou, rovněž moravskými Lucemburky.¹² Zvláště podstatnými jsou půdorys a rozměry mnišského domku, značně menšího než u zahraničních klášterů. Poněvadž rovinná plocha Kartouzky v Brně nemohla být důvodem ke zmenšení domku a jeho zahrádky, mohly to být pouze důvody ekonomické, jež hrály u horské Kartouzky dolanské tím větší roli, zvláště při její určité územní stísněnosti.¹³

V grafické ověřovací studii bylo použito několik alternativ, jež se postupně vzájemně vylučovaly a vedly k zhodnocení studie výsledné. Z alternativ vyloučených i z výsledné studie dedukujeme tyto údaje:

a) přístup do kláštera mohl vést pouze od východu, nikoliv od západu, kde bychom museli předpokládat ostře stoupající příjezd;

b) klášterní hradba¹⁴ ležela asi jedně na okraji velké vnitřní plošiny; mohla probíhat v nepravidelném obrysu kolem klášterního útvaru s terénním vzestupem na skaliska ve východní části; není však vyloučeno, že minula toto skalnaté návrší a obtočila pouze rovinnou část hradiska;

c) východně a severně od hradby mohly, ale nemusely být přihrázeny menší plochy pro pomocné hospodářské účely palisádami; nebyly-li přihrázeny, pak asi neexistoval ani hlavní příkop v klášterní době;

d) brána do kláštera byla asi umístěna v jihovýchodním nároží klášterního opevnění; umístění brány v západním čele hradiska je málo pravděpodobné, ne však úplně vyloučené;

e) ve východní části území byla pravděpodobně hospodářská část s budovami, ležícími pod svahy skalisek a při severním okraji opevněného území,¹⁵

f) při jižní hranici opevněného území nemohly existovat ve stupni části (v línii příjezdu) žádné stavby;

g) čtvercový útvar ve středu jižní části hradiska může být zbytkem menší křížové chodby, nebo místnosti společného kultu, jež k ní bývaly přičleněny;

h) úzký pásový prostor mezi zdí křížové chodby a hradbou mohl sloužit jako přístup do zadní kultovní části; není také vyloučeno, že spojná chodba ležela přímo vedle kostela, severně nebo jižně od něho;

i) kostel mohl ležet ve středu území, severně od malé křížové chodby (pravděpodobně orientovaný), se závěrem k hospodářské části a s průčelím do velkého křížového dvora; není vyloučena ani opačná orientace kostela; velikost kostela, tak jak je zakreslena je maximální; kostel pro 13 mnichů mohl být menší a oddělenému provozu bratří laiků, dvorské čeládky a hostů mohla sloužit boční kaple;

k) kapitulní sál mohl ležet východně od malé křížové chodby, jižně od kostela;

l) refektář s kuchyní mohl ležet severně od kostela nebo případně západně od malé křížové chodby,¹⁶

m) studna mohla být umístěna v severním úseku hospodářské části;

n) obydlí převora mohlo ležet západně od malé křížové chodby nebo eventuálně severně od kostela;

o) velká křížová chodba nemohla mít pravidelný obdélný půdorys, jež nebylo možno realizovat v území z důvodů tvarových, prostorových i skladebních;

p) umístění obdélné a pravidelné křížové chodby v území by znamenalo přidělovat domkům mnichů v rozporu se zvykem zcela nepravidelné a různě velké plochy zahrádek mezi chodbou a hradbou, použít složité kombinace domků ve dvou řadách za sebou, odsunout kostel k východu a stísnit ještě více hospodářskou část (musela by být eventuálně posunuta mimo zděné hradby); to vše je nepravděpodobné;

q) hřbitov mohl být ve shodě s běžným zvykem ve východním úseku velké křížové chodby, při kostelu;

r) mnišské domky nemohly být větší než v Brně;

s) místnosti v parkánu a místnost hrnčířské dílny nemohly být mnišskými domky, neboť kartuziánský klášter s domky takové velikosti by nebylo možno v daném území realizovat;

t) mnišské zahrádky byly asi minimálních rozměrů a byly umístěny pouze jednostranně od domků;

u) zahrádky odpovídaly svou plochou přibližně ploše domků;

v) při husitské přestavbě kláštera na pevnost byl asi rozbořen nejen kostel a přilehlé budovy, rušící vnitřní souvislost a přehlednost území, ale pravděpodobně i domky, jež zamezovaly volnému přístupu ke hradbám, přesunům zbrojnošů a těžkých zbraní; není však vyloučeno event. využití kostela a přilehlých společenských budov jako vnitřní citadely husitských opevnění a obydlí mužstva;

z) výkopy v území bude žádoucí omezit v I. etapě na západní část vnitřního ohrazení a započít je příčným průkopem severojižního směru v místech předpokládané malé křížové chodby a kostela.

Těmito domněnkami a předpoklady, jež vycházejí z otištěné grafické studie nekončí možnosti klášterního území a řešení jeho dispozice. Jakákoli odchylka od běžného schematu — umístění hospodářského dvora mimo hrazené území nebo mimo klášterní hradisko vůbec, existence jedné křížové chodby sdružující veškeré funkce, zrcadelné umístění chodby a kostela, kostela a objektů, či územní posuny předpokládaných objektů v linii podélné osy západ východ, vytváří mnoho námětů, jež nejsou při své vzájemné kombinační spletnosti graficky postižitelné.

Jedině archeologický výzkum — připravený a v současné době již vedený pracovníky Vlastivědného ústavu v Olomouci (pozn. redakce) — ověří proto oprávněnost těchto námětů a úvah nebo je vyloučí a ukáže výhody i nedostatky této ověřovací hypotézy jako metodické pracovní pomůcky.

¹ Tyto vztahy jsou rozebrány a hodnoceny v článku Husitská pevnost na zdech kartuziánského kláštera u Dolan, s nímž publikovaná stať tvořila jeden soubor.

² Francouzskou „Chartreuse“ u Clermontu uvádí autor M. VIOLLET-LE-DUC v knize Dictionnaire raisonné de l'architecture, Paris 1867, v díle I. v kapitole „Architecture monastique“ na straně 307–310. — Italskou „Certose“ u Florencie uvádějí autoři H. A. MÜLLER a O. MOTHEŠ v knize Illustriertes Archäologisches Wörterbuch der Kunst, Leipzig 1877, v díle I. a heslu „Karthäuser“ na straně 567–568. — Německou „Karthause“ u Norimberka uvádějí autoři A. ESSENWEIN a O. STIEHL v knize Die romanische und die gotische Baukunst v díle II. Der Wohnbau des Mittelalters, Leipzig 1908 v kapitole „Wohnbau der Klöster“ na straně 38–39. — Moravskou „Kartouzi“ v Brně-Králově Poli uvádí autor A. PROKOP v knize Die Markgrafschaft Mähren, Wien 1904 v díle II. na straně 426 a 428.

³ Příklad provozně-funkčního rozboru je podán nákresem č. 1 s kartuziemi Clermontskou a Norimberskou.

⁴ Malý křížový dvůr byl nazýván „Galilaea minor“.

⁵ Velký křížový dvůr byl nazýván „Galilae major“.

⁶ Mnišský kartuziánský domek (domky) byl (byly) nazývány „Laura (Laurae)“.

⁷ V kartuzii u Clermontu má vlastní křížová chodba světlou šířku 2,2 m; k ní přiléhající a s ní rovnoběžná chodbička mnišská má světlou šířku 1,3 m.

⁸ Celková hrubá délka páskového domku v kartuzii u Florencie činí 15,2 m.

⁹ Je to až pět dalších místností s komorou, spíží, dvojím zádveřím a záchodem, nehledě k jedné až dvěma krytým procházkovým nebo spojovacím chodbám.

¹⁰ Mnišské buňky s domkem a zahrádkou mají tyto rozměry:

v kartuzii u Clermontu 19,6/15,6 m

v kartuzii u Florencie 18,0/15,2 m

v kartuzii u Norimberku 17,0/15,5–12,0 m, kdežto

v kartuzii v Brně 8,0/5,0 m.

Mnišské domky mají tyto rozměry:

v kartuzii u Clermontu 8,6/7,6 m

v kartuzii u Norimberku 7,8/7,5 m

v kartuzii v Brně 5,0/4,2 m.

Místnosti mnišského domku mají tyto světlé rozměry:

v kartuzii u Clermontu 3,4/1,8 m — 4,8/3,4 m — 6,8/3,8 m

v kartuzii v Brně 2,3/1,0 m — 2,3/2,1 m — 2,7/1,3 m. —

Světlá šířka křížové chodby je:

v kartuzii u Clermontu 2,2 m, kdežto

v kartuzii v Brně 1,2 m. — Rozměry objektů byly získány odměřením na cítovaných nákresech, z nichž nákreš norimberský neměl správně značeno měřítko.

¹¹ Podrobnosti o dnešním stavu klášterního území a údaje o dosavadní poplísne literatuře jsou uvedeny v přísl. odkazech článku Husitská pevnost...

¹² Kartuzie v Brně byla založena r. 1371 markrabětem Janem Lucemburským a dokončena po jeho smrti markrabaty Joštem a Prokopem. Byla určena pro 12 mnichů a převora, právě tak jako Kartouzka dolanská, založená markrabětem Joštem r. 1388. [Viz článek Husitská pevnost...]

¹³ Individuální řazení domků s vlastními zahrádkami podél velké křížové chodby vyvolávalo potřebu značného území pro vybudování kláštera. Kartuzie u Clermontu měla ohražené území o velikosti 193/104 m pro 18 mnichů a 2 představené, kartuzie u Norimberka měla ohražené území o velikosti 114/103 m pro 20 mnichů a dva představené, kartuzie u Florencie měla ohražené území o velikosti 245/158 m pro 17 mnichů a dva představené. Do velikosti těchto území nejsou přitom zahrnuty věže kartuzie u Clermontu a vnější opevnění a zahrady kartuzie u Norimberka. Kartuzie dolanská měla podle grafické ověřovací studie předpokládané rozměry 103/54 m ohraženého území pro 12 mnichů a jednoho představeného.

¹⁴ Viz nákr. č. 1 článku Husitská pevnost...

¹⁵ Je pravděpodobné, že některé hospodářské objekty byly kombinovány v podkrovní s ubytovny pro hosty, tak jako v Norimberku. Důvodem byla opět poměrná stísněnost území. Pro vnitřní část hradu bylo by sice území nadměrné, pro kartuziánský klášter však bylo malé. Není proto vyloučeno ani odtržení hospodářského dvora od kláštera a jeho umístění v údolí pod hradiskem.

¹⁶ Tato alternativní umístění by ovšem znamenala porušení některých funkčních vztahů a logičností půdorysného obrazce. Jsou však uváděna jako eventuality, jež nemůžeme vyloučit.

Rukopis článku s nákresey Dr. arch. Zd. Gardavský, duben 1961.

Recenzoval arch. inž. H y n e k.

Zusammenfassung.

Man wird die Resten der hussitischen Festung und des katholischen Karthäuserklosters bei Dolany entdecken und bekanntmachen. Zur Erleichterung der archäologischen Arbeiten wurden Rekonstruktionsversuche der Bebauung des Klosters gemacht, die den typischen Karthäusengrundrissen neigen.

Zora Trňáčkova

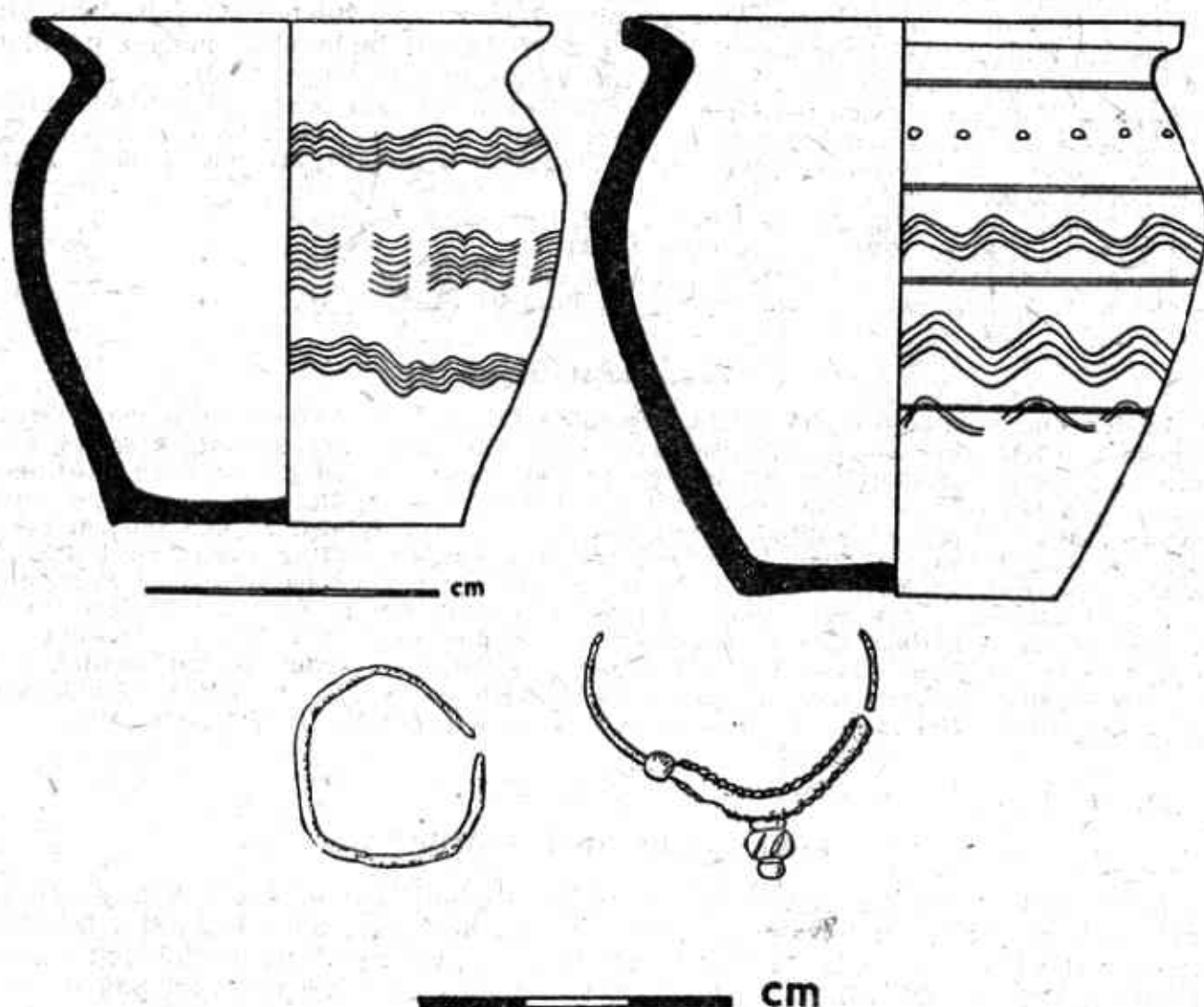
SLOVANSKÉ NÁLEZY Z PŘEDMOSTÍ Z R. 1954

Hliníky v Předmostí u Přerova jsou známy nejen odkryvem proslulého paleolitického sídliště, nýbrž i nálezy z jiných kulturních období. Nejdůležitější z nich je velké slovanské pohřebiště, zjištěné již koncem minulého století, kdy tam dr. M. Kříž prokopával na 140 hrobů a řada dalších byla zničena. I později, hlavně ve čtyřicátých letech, získalo odtud přerovské muzeum nálezy z dalších hrobů a jiné hroby byly pak nesystematicky zachraňovány do r. 1960.¹ V roce 1960—1961 provedl tam Archeologický ústav ČSAV v Brně další zachraňovací výzkum, kterým bylo zjištěno dalších 50 hrobů.² Dnes je toto pohřebiště největším slovanským pohřebištěm v oblasti Hané a severní Moravy.

V r. 1954 byly pracovníky olomouckého muzea popsány dva hroby, zachycené náhodně při bagrování. Jeden z nich, odkrytý 22. dubna, byl zjištěn v tehdejší severovýchodním rohu hliníku směrem k silnici z Předmostí do Čekyně. Podle záznamů byl hluboký 180 cm, mužská kostra byla orientována k východu (hlavou? obličejem?), z milodarů se našly nepatrné zbytky dvou nádobek (nedochovány).

Přibližně v téže místě hlíníku byl i další hrob, prozkoumaný 30. září téhož roku. V hloubce 125 cm ležela špatně dochovaná ženská kostra, orientovaná rovněž „k východu“. Na pravé loketní kosti se našly dvě náušničky, mezi stehenními kostmi dřevěné uhlíky a plochý oblázek. Dále je uvedeno, že v r. 1954 bylo bagrem zachyceno celkem osm hrobů. Nálezy z některých převzalo prý muzeum v Přerově, do Olomouce byly předány ještě dvě nádoby z rozrušených hrobů.³

Popis nálezů (přír. č. P 754/54): Otevřený kroužek z velmi tenkého bronzového drátku, silně patinovaného. Ø 20×18 mm. — Porušená bronzová náušnice hrozníkovitého tvaru. Spodní oblouk je rozšířen a nahoře i dole zdoben velmi tenkým tordovaným drátkem. Rozšířená část je na jednom konci uzavřena kuličkou. Hrozníček je členěný, skládá se z větší šikmo rýhované kuličky, připojené k oblouku vývalkem, na spodu je uzavřen podobným vývalkem a menší kuličkou. Zach. šířka náušnice 28 mm. — Plochý břidličnatý oblázek oválného tvaru. Ø 62×38 mm. — Malá nádoba je vyrobena z černého drobně zrnitého materiálu, promíšeného jemnou slídou. Okraj je široce rozevřen, soudkovitá výduť přechází dole nepatr-

ným prohnutím ve dno. Na výduť jsou tři pásy nepravidelných vlnic, lehce vrytých rydlem s pěti (krajní pásy) či osmi hroty (střední pás). Výška 88, průměr okraje 89, výduť 94 a dna 60 mm. — Malá nádoba je vyrobena z černého hrubě písčitého materiálu, poměrně špatně vypáleného. Povrch je vně šedohnědý a jakoby porézní. Rozevřený okraj je svisle seříznut. Dno je dovnitř klenuto. Tělo nádoby je čtyřmi vodorovnými rýhami rozděleno ve tři pásy; v horním je řada vrypů,

v dalších dvou jsou čtyřnásobné vlnice. Další nezřetelný pás vlnice přetíná spodní vodorovnou rýhu. Výška 100, průměr okraje 96, výdutě 105 a dna 54 mm.

Z obou náušnice ženského hrobu jen jedna je vhodná pro bližší hodnocení. Patří do skupiny tzv. hrozníčkovitých náušnic, jejichž typologickým rozbohem se v poslední době zabýval V. HRUBÝ. Podle jeho dělení patří předmostecká náušnice do skupiny 3 c (hrozníčkovité náušnice se zdobeným spodním obloukem), a to k tvarům, jejichž spodní oblouk je zdoben jen ze dvou stran.⁴ Nahrazení granulované či filigránové výzdoby na oblouku krouceným drátkem a větší, šikmo rýhovaná kulička místo skupiny malých kuliček ukazuje na primitivnější kopírování pravých hrozníčkovitých náušnic, vyrobených složitou technikou granulace. Typologicky je předmosteckou náušnici možno datovat na sklonek 9. a do první poloviny 10. století. — Obě nádoby, dochované z rozrušených hrobů, je těžko přesněji datovat. Jen podle celkového charakteru výroby, podle stop obtáčení a podle výrazně vyhnutých okrajů je možno je srovnávat s charakteristickými rysy tzv. nádob blučinského typu, který je datován do 9. a na počátek 10. století,⁵ či se stejně datovanou keramikou skupiny 1/54 z hradiště na Starých Zámcích u Líšně.⁶ Podrobnější zhodnocení nálezů z Předmostí bude však možno provést až po publikaci nových nálezů, získaných výzkumy z posledních let.

¹ I. L. ČERVINKA, Slované na Moravě a říše Velkomoravská, Brno 1928, tab. VI.—VIII. — Č. STAŇA, Staroslovanské pohřebiště v Předmostí u Přerova, Pam. arch. (v tisku).

² Č. STAŇA, Nové slovanské pohřebiště v Předmostí u Přerova, Přehled výzkumů 1960, Brno 1961, s. 90.

³ J. SKUTIL, Zprávy SLUKO 1954 č. 35, s. 3, a č. 40, s. 4-5.

⁴ V. HRUBÝ, Staré Město, Praha 1955, s. 233 n.

⁵ J. POULÍK, Staroslovanská Morava, Praha 1948, s. 19 n.

⁶ Č. STAŇA, Slovanské obytné objekty na hradišti Staré Zámky u Líšně, Pam. arch. LI 1 1960, s. 256.

Zusammenfassung

In den durch paläolithische Funde bekannten Lehmgruben von Předmostí bei Přerov wurde am Ende des vorigen Jahrhunderts auch ein slawisches Skelettgräberfeld aus der Zeit des grossmährischen Reiches (9. Jh.) entdeckt. In den Jahren nach 1940 und dann nach 1956 durchforschte man wieder slawische Gräber, die neue Kenntnisse über die slawische Kultur im nördlichen Teil von Mähren im Vergleich zu den reichen Funden von Südmähren brachten. Auch im Jahre 1954 wurden zufälligerweise zwei Gräber entdeckt und einige weitere zerstört. Eines der beiden Gräber gehörte einer Frau, die mit zwei Ohrringen begraben wurde, im anderen Grab mit männlichem Skelett lagen nur atypische Scherben von zwei Gefässen. Aus den zerstörten Gräbern werden im Olmützer Museum auch zwei kleine Töpfe mit Wellenlinienverzierung aufbewahrt, die man typologisch — sowie den bronzenen Ohrring mit grobem traubenartigem Anhängsel — in die zweite Hälfte des 9. Jh. und an den Anfang des 10. Jh. datieren kann.

Josef Jirásek

KORRESPONDENCE IGN. WURMA

Ještě před poslední světovou válkou byla mi odevzdána prof. dr. Ant. Stránským korespondence Ign. Wurma. Dr. Antonín Stránský, pilný badatel v byzantském a slovanském středověkém umění výtvarném, však padl na barikádách v Praze ke konci světové války. Poněvadž nemohu již tuto korespondenci původnímu majiteli vrátit, nezbyvá mi než ji uložit v některém archívu.

Korespondence, o níž podávám zprávu, obsahuje 27 dopisů paní Lucii Bakešové, 18 paní Karolce Bufkové, čtyři Vlastě Havelkové, dva dopisy Madle Wanklové, šest dopisů Vl. Houdka, jeden od Jos. Vyvlečky, jeden od Kubíka, jeden od sl. Anny Drážďanské, od K. Zikmunda a kromě toho řadu dopisů s oslovením „Přítelkyň“ (14), „Velectěná“ (1), „Vlastenko“ (4), „Přátelé“ a „Příteli“ (1). Poněvadž se obálky ztratily, bude nutné teprve zjistit, na koho se Ignát Wurm obracel. Některé dopisy jsou psány perem, jiné tužkou (jsou velmi pravděpodobně, ne-li jistě již

z doby, kdy po odnětí pravé ruky mohl psát jen tužkou). Málokteré dopisy jsou datovány.

Zabývá se více literaturou ruskou, ukrajinskou, vztahy československo-ruskými a sovětskými nemohu se pouštět do vědeckého rozboru jeho názorů, v nichž snad bylo někdy více romantismu, více zápalu pro slovanskou kulturu a proto se omezují pouze na krátké podání obsahu. Mnohé jeho názory a domněnky byly ostatně již uveřejněny ve vzpomínkách jeho současníků, hlavně v *Časopisu vlasteneckého spolku musej. v Olomouci* (1911). Mám za to, že mnohé z nich nepozbyly aktuality dosud. Jeho korespondence je pro poznání celé té doby význačná a zasloužila by si kritického rozboru.

Kdybych měl charakterizovat celkový dojem z jeho korespondence, byl by to údiv nad jeho upřímným, nadšeným cítěním a smýšlením slovanským. Slovanský lid, slovanská kultura, lidová slovanská kultura, slovanská historie, původ Slovanů, jejich charakter, projevy jejich lidové činnosti a tvorby — ať už v národních písních, tancích, v hudbě, malířství, výšivkách, obchodu, zemědělství — stále jedno a totéž téma: slovanský lid, slovanská žena, slovanský rolník, dělník, slovanské hospodářské spolky, výstavy, muzea atd. Přirovnal bych jej v tomto ohledu přímo ke Kollárovi, na něhož se v dopisech také odvolává. Jako Šafařík i Wurm dokazoval, že Slované byli praobyvateli Evropy. V tom ho utvrzoval i Žunkovič, s nímž si dopisoval. A protože byli Slované praobyvateli Evropy, je i slovanská kultura prastará. Její kořeny sahají až do doby, kdy Egypťané, staří Řekové a Indové se skvěli svými vědomostmi i svým původním životem. Není tedy pravda, že by u nás kultura započala teprve ve 12. a 13. století, jak tvrdí mnozí historikové.

Hlavní centrum slovanské civilizace vidí v bývalé říši Velkomoravské, v říši Mojmirově, odkud se šířily paprsky vzdělanosti i do Čech a do Polska. Je to kultura byzantsko-slovanská, jež má pro dějiny Slovanů a také pro nás veliký význam. Ve svých dopisech Karolce Buřkové se o této otázce velmi obšírně a do detailů rozepsal. Podle něho nabudou dějiny české světla teprve tehdy, až budou dějiny byzantské náležitě probádány. Až dosud vybudovali čeští historikové českou historii — jak to řekl Havelka — na německém lešení. Není to historie slovanská, ale německá. Ani Husovi neporozumíme bez znalosti církve byzantské, Bogumilů, Jana Milíče z Kroměříže. Zdali četl Wurm studie E. NOVIKOVY, JELAGINA, HILFERDINGA, NADLERA, není mi známo. Ti všichni vlastně dokazovali, že Konstantin a Metoděj, i Hus byli vlastně lidé pravoslavní. Podle Wurma zůstal i Metoděj věren církvi byzantské. Do Byzance se také vypravil a byl tu s velikou slávou uvítán. Jestliže mnozí historikové tuto cestu úmyslně zamlčují, nejednají správně. Vždyť i nástupce Metoděje Gorazd se účastnil synody byzantské. Soudí ovšem správně, že rozpory mezi tehdejší církví byzantskou a římskou nebyly velké. Kdo chce porozumět Byzanci, musí mít především jasný pojem patriarchátu. Historikové si však popletli patriarchát římský s papežstvím. Sázava nebyla jediným klášterem slovanským, podobných bylo více. Papežský legát Quido však chtěl, aby byly podřízeny Římu všechny kláštery.

Nejvíce usilovali o zničení Byzance Němci. Oni chtěli dostat do své moci nejen Byzanc, ale celý Balkán. Svá tenata rozprostírali až k perskému zálivu. Způsob, jakým Karel Veliký převracel na křesťanství, Wurm ostře odsuzuje. Jeho násilné obrácení na víru křesťanskou krví a železem mělo jen cíle politické. I korunovací Karla Vel. papežem považuje za slabost papežovu. Karel Vel. zavedl vlastně z nedostatku formulářů jazyk latinský místo řeckého a povýšil jej na jazyk církevní a státní. Karlovi vůbec zneužívali náboženství a křtu jako prostředku na vyhubení Slovanů. Plným právem považuje proto Wurm povolání Konstantina a Metoděje na Moravu za čin vysoce politický.

Wurm neupíral nikdy zraky své na Západ, ale na Východ. V tom ho utvrzoval i německý dějepisec Aug. Lud. SCHLOZER, podle něhož se ubíraly všechny vážné události od Východu k Západu. Proto si všiml Wurm horlivě i ruské historie, ruské kultury a měl za zlé českým politikům, že se nedovedli v parlamentě postavit

za práva Rusínů. Bez Ruska by nebylo podle něho českého národa. Když dostal z Petrohradu výzvu, aby se zúčastnil pořádání etnografické výstavy, velice ho to těšilo a hned také podal plán, jak by měla být výstava uspořádána. Když se dozvěděl, že lékaři v Moskvě studují metody léčebné u Mongolů, myslil, že by tím mohla získat medicína i na Západě.

Pokud se týká Rakouska, byl přesvědčen, že je Rakousko vlastně slovanské a proto byl nespokojen, že čeští historikové nechtějí navázat na říši velkomoravskou a z tohoto hlediska psát také historii. Místo aby připínali české státní právo k existenci říše velkomoravské, navazují je na říši německou, jakoby přijali Češi stát z rukou německých císařů a králů. Zatím je české království vlastně pokračováním říše velkomoravské. Proto se stavěl i proti hyperkriticismu GOLOVĚ a jeho škole. Čeští politikové dávající přednost koruně, přijaté od Němců, se potom diví, že nemohou se státním právem z konopí. Oč logičtější by byl názor, že koruna česká je vlastně pokračováním koruny slovansko-moravské.

Wurm lituje, že má Praha malé porozumění i pro Slovensko a to jen proto, že neporozuměla ideí cyrilometodějské a velkomoravské. Snad proto se i snažil oddělovat přesně, co bylo české, moravské a slovenské, ať se to týkalo církevních chorálů nebo národních písní. Na Moravě se mu zdá, že byla větší činnost kancelářská a že není správné vydávat mnohé za české, co bylo moravské. Není to prý závist ani revnivost, vyžaduje toho prý věda rozlišovat přesně, co bylo české, moravské a slovenské. Tím — jak se mi zdá — ohražoval se proti nařčení z partikularismu, který — jak je známo — podporovala silně Vídeň podle hesla „Divide et impera!“

Velmi mu záleželo na důkazu velkého stáří církevní hudby slovanské. Může-li být naše vyšívání postaveno na roveň ornamentice řecké a římské, proč by nemohla být i církevní hudba slovanská prastará? Velmi ho těšilo, když KUBA srovnával písně jihoslovanské s řeckou hudbou.

Nesprávné je tvrzení Wurmovo, že Husa neodsoudila církev proto, že neměla tehdy papeže. Sněm Kostnický byl sněmem církevním a Petr d. Ailly, který mu předsedal, byl kardinál a také úhlavní nepřítel Husův. Husa odsoudil klerus. Zato velebil encykliku papeže Lva XIII. (Grande munus) proto, že se v ní projevil snahy o sjednocení církve západní s východní. Wurm podporoval zkrátka vše, co přispívalo k sjednocení a k vzájemnosti slovanské.

Nemožno mu však upříti zásluhu, že podporoval vše, co bylo lidové. Renezanci nepřál proto jen, že se neopírala o umění lidové. Nic si z toho nedělal, když se mu posmívali ve Vídeňském parlamentu jako hadráři. Jemu však nešlo jen o ty výšivky, ale o důkazy, že slovanské ženy, ať bulharské, slovinské nebo jiné vynikají nad ostatními. Naše venkovanky, píše, vynikají dovedností v ručních pracích nad ženy západní. Slovanská žena zpívala, ornamentovala, tkala, pomáhala při zemědělství, pomáhala brousiti jazyk, tvořiti přísloví a pořekadla, přispěla k zdokonalení zvyků a obyčejů — zkrátka ke všemu, co tvoří národnost. Ona tancovala a měla tudíž podíl na slovanském tělocviku a gymnastice. Měla na starosti chov dobytka, drůbeže, výchovy dítek, léčila, znala léčivé koření, udržovala posvátný zpěv-chorál slovanský v rodině, ve chrámech i na poutích. Wurm je prostě nevyčerpatelný ve chvále slovanských žen. Kdyby se ho byl tehdy někdo zeptal, na jakém kulturním stupni stála slovanská žena, byl by jistě odpověděl, že na vyšším než ostatní. Nemyslí však nějaké inteligentní dámy. Těm naopak vytýká, že mají nedostatek vlastivědných vědomostí a že se ani nestarají o vzdělání svých služebných. Také v klášteřích pozoroval, že tam vládne duch protinárodní. Naproti tomu vyzýval sedláky, aby se snažili sebrati vše, co by mohlo přispět k historii vývoje selského stavu.

Jako horlivý podporovatel lidové tvorby nabádal, radil, organizoval výstavy, sháněl pomocníky a pomocnice, obracel se na Janáčka a byl potěšen, že mu slíbili pomoc při pořádání her olympských také Sokořové. Byl proto velmi zklamán, že se toho neúčastnili a že se místo toho hádali, má-li se říkat „Zdař Bůh“ nebo po-

dle německého Gut Heil „Na zdar“. Nakonec viděl v sokolské organizaci jen německé turnérství v době kvetoucího kosmopolitismu a liberalismu. Jen dra Schellnera chválí, že ukázal správně ve své knížce o tělocviku na olympské hry řecké, pěstované prý též u nás na Perunově u Brna, blíže Velehradu u Král. kamene, na Radhošti, kde se lid scházel a prováděl tance. Když prý Úprka viděl Slováky, řekl mu: „Jsme v Athénách.“ Jak teprve, když by viděl Srby!

Do jaké míry sledoval Wurm všechno, co bylo slovanské, co se mu zdálo být slovanské, je vidět z jednoho úsudku o Wagnerovi, Beethovenovi, Schubertovi, Mozartovi, Bachovi. Podle něho čerpali všichni z lidových písní slovanských. Haydnova hymna „Gott erhalte“ je vlastně nezměněnou písní chorvatsko-slovinskou. Když mu děvčata sdělila, že nalezla příbuznost mezi Wagnerem a Lysynkem, byl sice potěšen, ale radil, aby se přesvědčila, zda se naopak nepřidržel Lysynko Wagnera. Kuhač mu však ukázal, že se v národních písních slovanských projevuje zvláštní zákon a tu přichází na myšlenku, zda se právě Wagner nenaučil tomu, co ho činí Wagnerem. Varoval však, aby byl pokládán ve svých úsudcích za neomylného. Vlastenka, již píše, má se sama dopracovat vlastního úsudku.

Wurm byl též hlasatelem míru. Když byl požádán, aby mluvil o carově poselství míru, sice vyhověl, ale byl nespokojen, že se na druhé straně stále víc a více zbrojí.

Po stránce sociální byl nepřitelem feudalismu, feudálního systému a místo něho velebil artěl, zádruhu, mír jako zřízení slovanské, tedy de facto kolektivní hospodaření. Jaké byly po jeho smrti osudy Anny Drážďanské, již nemohl po dvacetileté službě u něho mnoho odkázat, není mi známo. Rakouské sociální pojištění v té době bylo velmi nedokonalé.

Na kulturu byzantskou díval se, myslím, příliš idealisticky. Morálka byzantská nebyla příliš lidská. Oslepení, utínání rukou za různé činy byly věcí obvyklou. Také církev byzantská byla hodně ustrnulá. Rozhodně nebyla však byzantská drsnost horší než u starých Germánů.

Wurm jako člověk byl ušlechtilý a v bolestech trpělivý. Pokud se týče jeho činnosti buditecké, vlastenecké, slovansky zanícené i lidové, musíme jej chápat jako buditele té doby. V mnohém může nám být dosud vzorem: zejména v jeho úsilí o zachycení lidové tvorby, v jeho úsilí o mír a slovanskou družnost. Vloni tomu bylo padesát let (4. 10.), co nám odešel. Těchto několik řádků chci věnovat jeho památce.

Josef Dostál

„ZELEZNÉ KRÁVY“ A FARSKÉ DESÁTKY NA PREROVSKU

Život poddaných nebyl nikterak záviděníhodný. Vedle robot různých druhů museli vesničtí lidé odvádět své „milé“ vrchnosti ještě také rozmanité poplatky a dávky. Tím ale výčet jejich tíživých povinností nekončil, protože kromě vrchnosti světské ještě také církev uplatňovala své nároky vůči poddaným. Vrchnost církevní bývala často zámožnější než světská pán na zámku. Poddaní odváděli farám, klášterům, kapitulám, biskupům a jiným církevním institucím desátky, nájemné z církevních pozemků, luk, pastvin, vinohradů a zahrad. Docela zvláštní bylo pachtovné z tak zvaných „železných krav“.

Zatím co chov koní si mohli dovolit jen vrchnosti nebo bohatší poddaní, byl chov hovězího dobytka velmi rozšířen, především krav, jež se staly pro všechny poddané značným majetkem pro svou vysokou užitkovost. Užívalo se jich také k tahu od nepaměti. Pro jejich hospodářskou hodnotu se těšilo pěstování krav veliké pozornosti, a proto nacházíme již v době předhusitské doklady pro instituci tzv. „železných krav“ (zvýrazněno pisatelem), které si poddaní za poplatek vypůjčovali od faráře a kde museli za mrtvý kus dodat kus nový.¹ Jde tedy o zařízení velmi staré, doložené v Čechách už v roce 1389.²

Podle středověkého názoru se mohli věřící vykoupiti z hříchů a zajistiti si „věčnou blaženost“ v nebi penězi nebo odkazem majetku církvi. Proto na smrtelné posteli nebo v těžké nemoci v předtuše svého konce odkazovali kostelu část svého majetku, aby za ně byla sloužena mše nebo konány modlitby. Šlo o duši, proto vznikala záduší, zádušní mše apod. Někteří odkazovali to nejvzácnější, co měli v držení kromě peněz, krávy. Taková kráva se pak pronajímala ve prospěch záduší. Takovému dobytku se říkalo zádušní, tedy „zádušní krávy“. Z každé takové pronajaté krávy se platilo na sv. Havla, 16. října, nájemné ročních 20—24—29 grošů. Protože takové krávy byly pro kostel velmi výhodné opatření, kupovaly se někdy krávy podobné z hotových peněz. O pronájmu byla uzavřena smlouva. Nájemce zádušní krávy se zprostil povinností platit nájemné, když krávu odvedl, a to takovou, jakou do nájmu převzal, načež byla pronajata jinému. Někdy se stalo, že kráva pošla a v tom případě zůstala na gruntě, i nadále povinnost platit nájemné, jako kdyby kráva existovala. Tak vzniká na gruntě takovém břemeno zvané „gruntovní kráva“, také „železná kráva“, protože to byla povinnost trvalá, věčná. (Pro vlastníka.) Někdy zůstávali pachtýři železných krav nájemné dlužní. V tom případě byli nájemci nuceni odkázati kostelu kus pole nebo louky místo dlužného nájemného. Tím se ovšem nezbavovali povinností platu z železné krávy.³

„Železné krávy“ náležely nejčastěji kostelům, řidčeji obcím nebo klášterům. Při prodeji gruntu s povinností „železné krávy“ muselo se na tuto okolnost upozornit. Zdánlivě byla taková kráva zadarmo, protože nájemné bylo poměrně nízké, avšak velmi tíživé pro své dobově neomezené trvání.

Takové „železné krávy“ se vyskytovaly i na Přerovsku, a to v Hor. Moštěnicích u Přerova.⁴ Dochovala se zpráva o nich v uvedeném prameni, v němž se mluví, že drželi v Hor. Moštěnicích poddaní celkem tři „železné krávy“, a to hospodáři: Jacobus Kupka, Joannes Sopussek, Georgius Subatik. Každý z nich platil ročně 12 grošů. Zmíněná matrika je z roku 1672. I když nájemné nebylo nijak zvlášť tíživé, přece ve skutečnosti zatěžovala tato povinnost koncem 17. století hodně uvedené hospodáře, když uvážíme, že to bylo v době, kdy se naše země jen velmi zvolna zotavovala z hrůz třicetileté války, za níž měli Švédové v Hor. Moštěnicích svůj vojenský opevněný tábor a tudíž jistě obyvatelé Hor. Moštěnic více trpěli než v jiných dědinách. Protože číslování domů bylo u nás zavedeno až v roce 1771, bude zajímavé zjistit, která stavení měla „železné krávy“ v Hor. Moštěnicích.

V jiných obcích našeho okresu „železných krav“ neměli. Jinde na Moravě však některé kostely měly podobných krav celá stáda. Tak ve Chvalkovcích u Olomouce měl kostel 20 „železných krav“, kostel v Trnávce dokonce 40.⁵ Tam k nim přišli jako jinde odkazem, jak to učinil jistý vdovec, který nemaje dětí a chtěje se vykoupit před smrtí z hříchů si vymínil, že po jeho smrti připadne 1 kráva kostelu. A tak se dělo i jinde, protože příklady táhly a církev jistě podobné dobré skutky podporovala a věřící k tomu měla, aby na kostel nezapomínali.

Plat z „železných krav“ se nazýval latinsky census vacca, census vaccarum, krávy pak vaccae ecclesiae manentes.⁶

Je zajímavé, že zatímco revolučním rokem 1848 skončily všechny feudální povinnosti a závislosti, „železné krávy“ se udržely až do roku 1870, kdy se usedlosti mohly z této povinnosti vyplatiti dvacateronásobným nájemným.

Církev měla kromě obrovského bohatství pozemkového, které spravovali kněží jako přímá vrchnost, ještě zvláštní důchody, mezi něž patří především farský desátek, jemuž podléhala veškerá půda panská i poddanská. Desátek byl všeobecnou církevní dávkou, kterou vybírali faráři. Nejstarší formou takového farského desátku byl. t. z. desátek úplný, t. j. každý desátý snop na poli, každý desátý kus dobytka nebo drůbeže.

Obilní desátek se odváděl z pšenice, žita, ječmene, ovsa, konopí, hrachu a jiných ostatních plodin. Faráři si sepisovali snopy na poli a dokud nevybrali svůj desátek, nesměli poddaní začít svážet. Farský desátek měl dokonce přednost před panskými dávkami. Tak se stal desátek nejtíživější církevní povinností venkovského lidu.

Proto se poddaní velmi často proti desátkům bouřili, jsouce někdy dokonce podporováni v tom i vrchností, neboť značné církevní desátky snižovaly výnosnost poddanských gruntů pro vlastní vrchnost. Odpor proti církevním desátkům vyvrcholil v 15. stol. a byl součástí nevole lidu proti pánům za slavné husitské revoluce.

Časem se proměnily desátky v pevně stanovené dávky, jako tomu bylo u nás na Přerovsku. Kostel v Hor. Moštěnicích dostával z této obce 113 kop a 25 mandelů pšenice a ovsa. Toto množství je značné, uvážíme-li, že městečko H. Moštěnice bylo v 17. stol. poměrně velmi malé. K moštěnské faře patřily tehdy i Přestavky, které odváděly z lánu, asi 30-40 měřic, po 3 kopách pšenice a 2 kopách ovsa. Bylo tam v 17. stol. 9 lánů. Z další obce farnosti Řikovic mělo 13 sedláků povinnost odváděti do H. Moštěnice faře po 1 kopě žita a po kopě ovsa. Přifařené Lověšice dávaly moštěnské faře 39 kop obilí, Beňov 55 kop, Újezd (dnešní Újezdec) 35 kop.⁷

Mnozí věřící pamatovali na kostel odkazy polí, takže fara moštěnská držela 30 měřic, které byly pronajaty poddaným stejným dílem. Užívali jich: Bartoloměj Bartoň, Pavel Čada, Georgius Stranka, Joannes Marka. Každý z pachtýřů platil nájemného ročně 11 bílých grošů. Devět měřic bylo kromě toho pustých. Šlo o dobový zjev po třicetileté válce, kdy H. Moštěnice byla silně postižena švédskou invazí, jak o tom píše shora. Farská pole jsou zaznamenána pomístními názvy: Před Krnovy (Krnovy, zaniklá osada),⁸ Za Krnovy, Padělek u mlýna (míněn Štulbach, také zaniklá osada), Louka u šanců, (švédských na kotě 298), Kopanina, Starlisko u Újezda, Lánek, Niva, Vinohrad, Před potůčky, Za potůčky. Jde o nejstarší doklad pojmenování polních tratí.

V Řikovicích patřila kostelu moštěnskému pole: Niva, Starliska, Ostuda. Dále tu měl kostel ještě 2 louky, z nichž jedna slula Tršala (na místě zaniklé osady),⁹ druhá se nazývala Přička. Farská louka byla také ve Věžkách, Na Věžecku, v Dobřčicích, Pod bařinkou. Na pastviskách v Hor. Moštěnicích měl farář právo svobodné pastvy jako vrchnost.

Nakonec sluší dodat, že městečko H. Moštěnice dodávalo svému faráři ještě 28 kop stelivové slámy, Beňov 23 kop, Řikovice od 30 osedlých 15 kop, Lověšice od 3 osedlých 8 kop, Dobřčice 19 kop. Připočteme-li k tomu ještě různé poplatky štolové, jež dávali věřící za různé úkony, pak poznáváme, že církev byla bohatým feudálem se značnými bezpracnými příjmy a že toto bohatství, nadbytek peněz u kněží, sváděly k životu, který budil pohoršení mezi věřícími. Při vybírání všech povinností k faře byli faráři velmi důslední.

Farské desátky se udržely jako „železné krávy“ i po roce 1848. Ukazuje to na veliký vliv církve, která se bránila zrušení této feudální povinnosti. Ale silný tlak lidových mas, vyvolaný nespokojeností s nespravedlivými dávkami, učinil konec těmto feudálním závislostem a osvobodil od nich venkovský lid. Stalo se tak až po roce 1869, když zvláštní zákon odzvonil farským desátkům, ovšem za značné výkupné.

A tak poznáváme, že „berla“ byla stejně tak tíživá jako panská světská zvěle a že „sloužití pod berlou“ nemělo nějakých výhod pro poddané i když vrchností tu byla církev, která neměla lpěti na pozemských statcích.

¹ František GRAUS, Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské, II. Praha, 1957, str. 40 a poznámka 84.

² tamtéž.

³ Památky archeologické, díl XI., roč. 1878, 79, 80, 81, str. 234, „Železné krávy“, podává Jos. JIREČEK.

⁴ StA, Olomouc, Děkanská matrika.

⁵ Selský archiv, roč. II.

⁶ StA, Olomouc, Děkanská matrika z 1672.

⁷ StA, Olomouc, Děkanská matrika z 1672.

⁸ Autor, v soupise zaniklých osad na Přerovsku.

⁹ tamtéž.

Redakční poznámka k článku Ověřovací hypotéza klášterní dispozice u Dolan.

Redakční rada Zpráv VÚ se rozhodla uveřejnit v nezměněné formě oba články Zd. GARDAVSKÉHO o dolanské problematice, připravené začátkem roku 1981, přestože archeologický výzkum VÚ započatý v roce 1962, vedl již k novým objevům. Původně měly být oba články publikovány ve Sborníku VMO 1982, s jehož realizací sešlo. Přes téměř dvouletý odstup zpracování neztrácejí oba články na své aktualitě; první článek přinesl souborný dokumentární popis a rozbor území dolanské Kartouzky před započatím prací; článek druhý nutno hodnotit jako podkladní materiál, jenž ukáže ve srovnání s výsledky prací, plánovaných na čtyři léta, do jaké míry může analitický rozbor přispět k lokalizování a odhalení skrytých útvarů historické architektury.

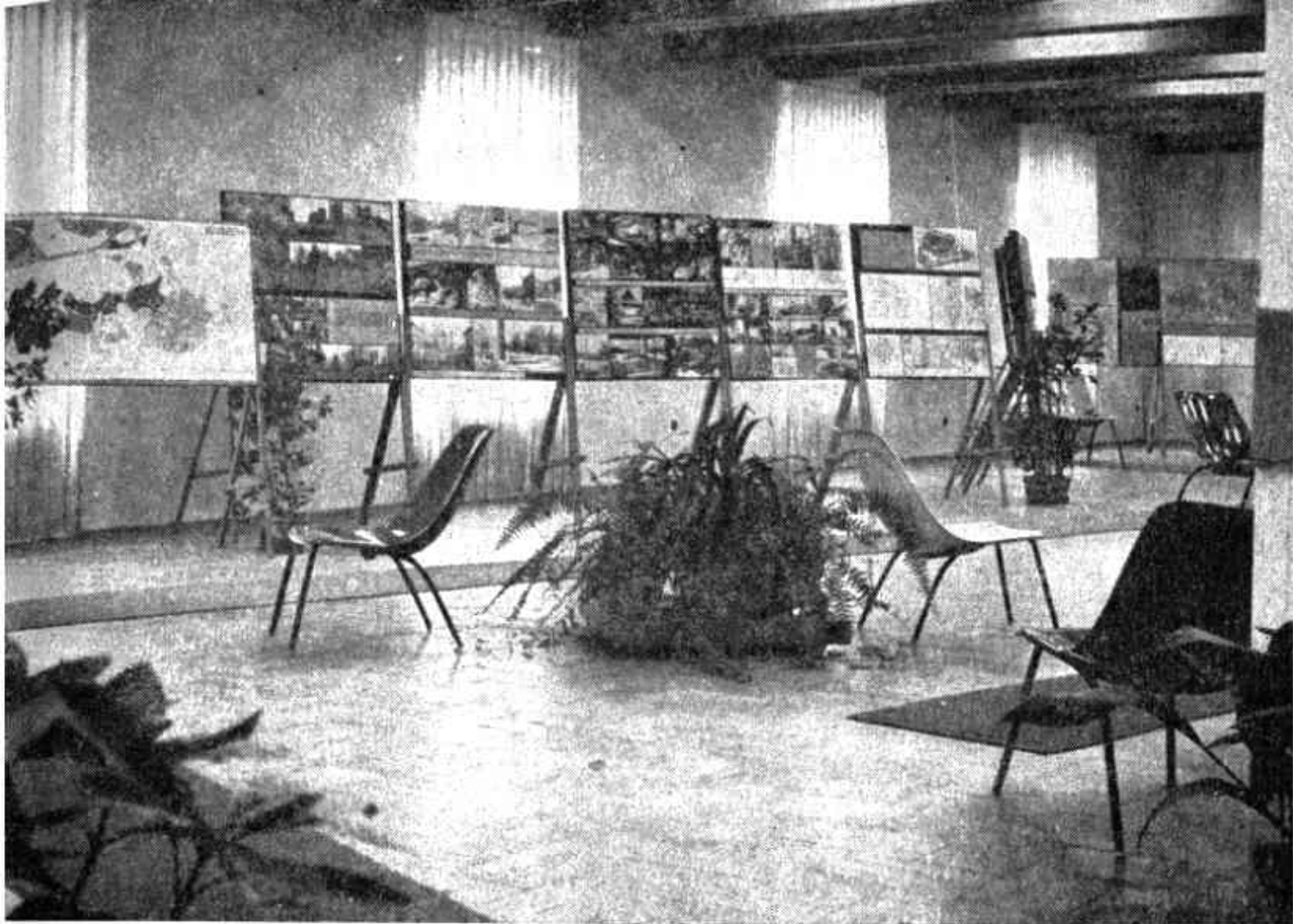
Text k obrázkům na obálce

1. Z dokumentace současnosti: Péče o děti v mateřské škole v Dálově, okres Olomouc.
2. Záběr z výstavy „Tradiční vietnamská lidová grafika“, instalované v září—říjnu ve Vlastivědném ústavu v Olomouci.
3. Záběr z výstavy „Železářny Petra Bezruče v boji za pokrok“, která byla přístupna ve Vlastivědném ústavu v září—říjnu t. r.
4. V rámci celostátní zahrad. výstavy byla ve Vlastivědném ústavu péčí architektů instalována též výstava pod titulem „Město v zeleni“, z níž je náš záběr.
5. Zahájení výstavy „Český rok v díle K. Svolinského“ dne 21. října 1982 zúčastnil se osobně nár. umělec akad. malíř Karel Svolinský.
6. Z dokumentace současnosti: Pohled na jeden z bloků Sídliště 3. PLP v Olomouci. Všechny snímky Jar. Juryšek, Vlastivědný ústav Olomouc.

Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, vydává VÚ Olomouc, nám. Republiky 6. Řídí dr. Boh. Šula, grafická úprava Božena Bistřická. Tisknou Moravské tiskařské závody, n. p., závod 12, Olomouc, Lidická 15. Povoleno OŠK ONV Olomouc 456/111-62 Šn.

Číslo 106 vyšlo v listopadu 1982.

T-05-22156

Na řešení bytového problému jsou u nás vynakládány značné prostředky. V letech 1958—1961 bylo do bytové výstavby investováno přes 23 miliard Kčs a bylo postaveno celkem 285.256 bytových jednotek.

„Rozvoj národního hospodářství ČSSR
od XI. do XII. sjezdu KSČ.“ NPL, 1962.